

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

**До захисту допустити:
Зав. кафедри О.Г. Брежнєва
«__» _____ 2020р.**

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
**«Педагогічні умови адаптації дітей 4-го року життя до закладу
дошкільної освіти».**

студентки факультету філології та
масових комунікацій
спеціальності 012 Дошкільна освіта
освітнього ступеня «Магістр»
Коцієнко Олени Миколаївни

Науковий керівник:
Бухало Олена Леонідівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти

Рецензент:
Глазкова Ірина Яківна,
доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету філології та
соціальних комунікацій Бердянського
державного педагогічного університету

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«__» _____ 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБОМ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	10
1.1. Адаптація дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти як педагогічна проблема.....	10
1.2. Образотворче мистецтво як засіб адаптації дітей 4-го року життя до ЗДО.....	25
1.3. Педагогічні умови адаптації дітей 4-го року життя до закладу дошкільної освіти засобом образотворчого мистецтва.....	34
Висновки до розділу 1	46
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ 4-ГО РОКУ ЖИТТЯ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБОМ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	48
2.1. Діагностика рівнів адаптованості дітей другої молодшої групи до закладу дошкільної освіти.....	48
2.2. Реалізація педагогічних умов адаптації дітей 4-го року життя до ЗДО засобом образотворчого мистецтва.....	61
2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи	72
Висновки до розділу 2	76
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зміни в соціально–економічному і політичному житті, загострення багатьох проблем в суспільстві, у тому числі і в дошкільній освіті, висунули перед вченими і практичними педагогами завдання, пов’язані з пошуками нових ефективних, дієвих механізмів соціальної адаптації особистості дошкільника до швидкозмінного життя в соціумі, з розробкою сучасних виховних систем, методик освітньої роботи. І тому на перше місце соціальна дійсність і педагогіка висувають проблему соціальної адаптації дітей дошкільного віку, чий досвід суспільного життя знаходиться на стадії формування. Тому дуже важливим є вивчення чинників і умов, що визначають успішну соціальну адаптацію, а також розробку форм і змісту освітньої роботи на початковому етапі періоду адаптації дошкільників до навколишнього середовища в умовах суспільного виховання.

Сьогодні в умовах глибоких змін, що відбуваються в країні, йде перебудова психології людини, її поглядів, переконань, звичок, етичних цінностей і соціальних ролей. Можливо, для одних такі перетворення проходять порівняно легко, для інших, вони стають особистою трагедією, приводять до депресій, дискомфорту, стресів, соціальної деградації. Це особливо небезпечно, коли до описаної категорії людей відносяться діти, та частина суспільства, яка найбільш схильна до впливів навколишнього середовища і не має достатнього соціального «імунітету», щоб їм протистояти. Діти, більшою мірою, ніж дорослі, потребують спілкування і самовизначення в соціумі, недостатність цього уповільнює їх розвиток як соціальний, так і індивідуальний.

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України, законом України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, освіта є «основою розвитку самої особистості», та утверджують дитину як найвищу цінність. При цьому, як один із головних напрямів освітянської діяльності, визначають стратегію на всебічний розвиток

дитини, що передбачає її гармонійну адаптацію та здатність до співробітництва в групі та команді, мобільність, уміння адаптуватись і визначати особисті цілі та виконувати різні ролі й функції в колективі [1].

Тож особливої актуальності набувала проблема адаптації дитини на етапі дошкільного періоду як сензитивного для засвоєння сукупності ціннісних орієнтирів. Теоретико–методологічні засади цієї проблеми широко і багатогранно представлені у працях багатьох учених, зокрема: А. Авцина, Б.Спока, В. Войко, О. Кононко, А. Налчаджяна, Б. Паригіна, О. Петровського, В. Слюсаренко, Г. Царегородцева та ін.

Дослідження процесу адаптації дітей до закладу дошкільної освіти, набувають особливого значення у науково–експериментальних працях ,таких його аспектів, як: теоретико–методологічні засади адаптації дітей дошкільного віку до дитячого садка (Н. Аксаріна, Н. Ватутіна, Л. Голубєва, О. Кононко, Р. Тонкова–Ямпольська та ін.); педагогічні умови забезпечення адаптації молодших дошкільників (Н. Аксаріна, Н. Ватутіна, Ж. Юзвак); комплексна взаємодія педагогів, психологів, медиків і батьків у період адаптації дитини (А. Атанасова–Вукова, Л. Голубєва, Г. Гриднєва, Р. Тонкова–Ямпольська та ін.); наступність виховної роботи в групах раннього та молодшого дошкільного віку (В. Манова–Томова).

Адаптація відбувається практично протягом усього життя людини. Експериментальні дослідження підтверджують що, відвідування ЗДО вимагає від дитини оволодіння ціннісних орієнтирів системи соціальної адаптації, складовими якої є: усвідомлення соціальної ролі «Я–дошкільник», розуміння нового періоду свого життя, уміння прилаштовуватися до життя в дошкільному закладі, особистісна активність у встановленні гармонійних зв'язків із соціальним оточенням, дотриманням норм правил групи, що потребує вміння унормовано поводитися, відстоювати власні думки, позицію (Н. Ватутіна, О. Кононко, С. Курінна, І. Печенко та ін.).

Як зазначають вчені (Н. Ватутіна, О. Кононко, І. Дубровіна, С. Нечай) згідно експериментальних досліджень, успішний процес адаптації до умов

дошкільного закладу відбудеться значно легше, якщо дитину залучати в різні види діяльності: спілкування, музично–театралізовану, предметно–практичну, ігрову.

Сучасні науковці (Л. Артемова, Т. Алексеєнко, І.Бех, А. Богуш, С. Ладивір, З. Плохій, Т. Поніманська, В. Оржеховська, К. Щербакова та ін.) у своїх психолого–педагогічних дослідженнях, що набули тенденцій, вказують на інтенсивні пошуки теоретиків і практиків, щодо оновлення змісту системи дошкільної освіти, створення психолого–педагогічних умов повноцінного розвитку дітей у дошкільному закладі та родині, розробки сучасних методик, використання інтерактивно–виховних технологій. Багато дослідників (Я.Буш, Ю. Борев, Л. Виготський, Г. Григор'єва, О. Запорожець, Л. Савенкова, Б. Теплов, Ф. Шмідт та ін.) надавали великого значення образотворчій діяльності як важливому засобу різнобічного розвитку дитини. Адже саме дитяча творчість має велике значення в загальному і творчому розвитку дітей. У психології проблема духовно–морального формування особистості дитини розглядається на тлі становлення внутрішнього, психологічного світу дітей, їх «образу Я». Цей внутрішній світ зазначає Д. Ельконін, динамічне утворення, яке здатне змінюватись під впливом навколишнього середовища. Л. Веккер також відзначає про важливість психічних процесів, включаючи в них відчуття, сприймання, мислення, емоції, пам'ять, волю тощо [13].

Це дозволяє зробити висновок, що ці дослідження спрямовані на розвиток гармонійної, вольової і психічно здорової особистості, здатної реалізувати себе у житті, але, на сучасному етапі недостатньо наукових досліджень з проблеми адаптації дошкільників засобами образотворчої діяльності, науково–методичних рекомендацій для вихователів і батьків, відповідних дидактичних матеріалів щодо використання ефективних технік при роботі з дітьми.

Отже, у зв'язку з актуальністю проблеми адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти, темою нашого дослідження є **«Педагогічні умови адаптації дітей 4–го року життя до закладу дошкільної освіти».**

Об'єктом дослідження є процес адаптації дошкільників до закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження: педагогічні умови адаптації дітей 4-го року життя до закладу дошкільної освіти засобом образотворчої діяльності.

Мета дослідження: науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов адаптації дітей 4-го року життя до закладу дошкільної освіти засобом образотворчої діяльності.

Відповідно до поставленої мети визначено **завдання дослідження:**

1. Вивчити стан досліджуваної проблеми в сучасній психолого-педагогічній літературі та особливості адаптації дітей 4-го року життя до закладу дошкільної освіти засобом образотворчої діяльності.

2. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови адаптації дітей 4-го року життя до ЗДО засобом образотворчої діяльності.

3. Уточнити критерії, показники та рівні адаптованості дітей другої молодшої групи до закладу дошкільної освіти.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що ефективність процесу адаптації дітей другої молодшої групи до закладу дошкільної освіти підвищиться якщо забезпечити: збереження тісних емоційних контактів малюків з дорослими, постійну і доброзичливу, конструктивну взаємодію педагогів і батьків у процесі образотворчої діяльності; позитивне ставлення вихователів та дітей до успіхів і невдач дошкільника у образотворчій діяльності.

Теоретичну основу дослідження становлять: положення психолого-педагогічної науки про соціальну сутність виховання (О. Асмолов, І. Бех, Л. Виготський та ін.); положення та концепції, в яких розкрито закономірності та особливості розвитку особистості в дошкільному віці (Л. Божович, О. Запорожець, Д. Ельконін, О. Кононко, В. Котирло та ін.); положення про адаптацію, її види та рівні (П. Анохін, Н. Аксаріна, Н. Ватутіна, В. Войтко, Ч. Дарвін, А. Налчаджян, І. Мілославова, Р. Тонкова-Ямпольська,

В. Слюсаренко, Г. Царегородцев та ін.); положення про виховний вплив сім'ї (Т. Алексеєнко, В. Постовий, М. Стельмахович, В. Сухомлинський та ін.); теорія гри (Л. Артемова, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонт'єв, О. Усова, К. Щербакова та ін.); положення про особистісно орієнтований та діяльнісний підходи до формування особистості дитини (Л. Артемова, І. Бех, А. Богущ, З. Плохій, О. Сухомлинська та ін.), положення законодавчих документів про дошкільну освіту, зокрема законів України «Про дошкільну освіту», Національної доктрини розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Базового компонента дошкільної освіти в Україні.

Залежно від специфіки поставлених завдань нами були використані такі **методи дослідження**: *теоретичні* (аналіз та обробка психолого–педагогічної та методологічної літератури, чинних освітніх програм); *емпіричні* (анкетування вихователів, бесіди з дітьми, педагогічне спостереження та аналіз діяльності дітей і педагогів, діагностування, педагогічне прогнозування, педагогічний експеримент); *статистичної обробки* (кількісний та якісний аналіз емпіричних даних).

Дослідження здійснювалося протягом 2019 – 2020 років й охоплювало чотири етапи наукового–педагогічного пошуку.

На аналітико–пошуковому етапі (вересень–жовтень 2019 р.) вивчено психологічну та педагогічну літературу з досліджуваної проблеми; сформульовано мету, завдання та робоче припущення дослідження, проведено теоретичне дослідження з метою конкретизації предмета і завдань кваліфікаційного дослідження.

На аналітико–констатувальному етапі (листопад – грудень 2019 р.) теоретично обґрунтовано педагогічні умови адаптації дітей 4–го року життя до ЗДО засобом образотворчої діяльності, визначено дослідно–експериментальні методики, розроблено програму експерименту, встановлено кількісний і якісний склад його учасників.

На формувальному етапі (січень – липень 2020 р.) здійснено експериментальну перевірку визначених педагогічних умов адаптації дітей 4–

го року життя до ЗДО засобом образотворчої діяльності, перевірено ефективність запропонованих методичних рекомендацій; оформлено узагальнюючі висновки, систематизовано результати дослідження.

На завершально–узагальнювальному етапі (вересень – листопад 2020 р.) проводилася узагальнююча обробка даних, зіставлення результатів з метою та припущенням, їх аналіз, оформлення результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота виконувалася на базі закладів дошкільної освіти № 32 «Дивосвіт» та № 70 «Зоряничка» Департаменту освіти Маріупольської міської ради в Донецькій області.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає в тому, що вперше виявлено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови адаптації дітей 4–го року життя до ЗДО засобом образотворчої діяльності (збереження тісних емоційних контактів малюків з дорослими, постійну і доброзичливу, конструктивну взаємодію педагогів і батьків у процесі образотворчої діяльності; позитивне ставлення вихователів та дітей до успіхів і невдач дошкільника у образотворчій діяльності). Подальшого розгляду набуло питання визначення критеріїв та показників рівнів адаптованості дітей другої молодшої групи до закладу дошкільної освіти (відповідно до компонентів соціальної адаптації дитини до закладу освіти (емоційного, мотиваційного, соціального), критеріями визначено: позитивне емоційне ставлення до його відвідування, мотиваційна готовність до відвідування закладу дошкільної освіти, активність в образотворчій діяльності.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці методики, що забезпечує адаптацію дітей другої молодшої групи до закладу дошкільної освіти засобом образотворчої діяльності, що вміщує комплекс форм і методів виховної роботи з дітьми; цикл різних форм роботи з педагогами та батьками, пам’ятку для батьків.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних

висновків, списку використаних джерел, додатків. Зміст дослідження викладено на 98 сторінках, з них 80 – основного тексту. В тексті містяться 3 таблиці та 2 малюнка. Список використаних джерел містить 89 найменувань. У роботі представлено 5 додатків, які розміщено на 10 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБОМ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Адаптація дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти як педагогічна проблема.

В сучасній науці процес соціалізації визначається, як процес набуття дитиною якостей, необхідних для усвідомлення себе в суспільстві як особистості, активного засвоєння та відтворення соціального досвіду притаманні даному суспільству. Починаючи відвідувати дошкільний заклад, дитина потрапляє в нові соціальні умови, зустрічається із новим середовищем, змінює звичний розклад та спосіб життя. Це надзвичайно напружений період, який потребує від дитини активних психічних і фізичних форм пристосування, адаптації.

Різним аспектам проблеми адаптації приділяється особлива увага в педагогічній, науково-методичній та популярній, літературі. Значний внесок у вивчення проблем адаптації особистості зроблений вітчизняними (Ф. Березін, І. Булах, С. Вітенберг, О. Мороз, А. Петровський та ін.) і зарубіжними психологами (А. Фрейд, З. Фрейд, А. Маслоу, К. Роджерс, Т. Шибутані та ін.).

Слушною є думка вчених (Л. Виготського, О. Леонтьєва, Д. Ельконіна, Ш. Амонашвілі, О. Заводчикової) які у своїх працях розглядали феномен адаптації та соціального розвитку дитини дошкільного віку. Аналіз праць з проблематики адаптації (А. Венгер, Л. Виготський, Г. Гуськова, О. Запорожець, Н. Мухіна та ін.) доводить, що причиною асоціальної поведінки є невдала адаптація дітей (або дезадаптація) на ранніх етапах формування особистості дитини. Причини та труднощі адаптації вивчали Н. Аксаріна, Л. Белкіна, Н. Ватутіна, А. Ронжина, С. Семенака.

Розгляд проблем адаптації до умов ЗДО можна зустріти в працях

Л. Белкіна, Л. Венгера, В. Холмовської, С. Пашукової та інших. У праці М. Сосніної детально вивчено індивідуальні відмінності в особливостях перебігу процесу адаптації. В цих роботах аналізуються окремі чинники адаптації, проте відсутній їхній системний аналіз [7].

Учені розглядають адаптацію [від пізньолат. *adaptatio* – пристосування] як процес пристосування будови та функцій організму до нових умов існування. Аналіз науково–літературних джерел доводить, що поняття адаптації вживається у кількох значеннях:

- сукупності реакцій пристосування людського суспільства до природного та соціального середовища;
- реакції окремого індивіда на зміни в навколишній дійсності та в значенні входження індивідів у різні соціальні ролі і в цілому відображає основні закономірності, які забезпечують життєдіяльність та розвиток різних систем за взаємодії внутрішніх і зовнішніх умов їхнього існування [17].

Вивчення наукових праць з проблеми дають змогу визначити загальні її характеристики:

- системний процес, спрямований на підтримку оптимального функціонування організму;
- результат функціонування системи;
- забезпечення життєдіяльності та розвиток різних систем за взаємодії внутрішніх і зовнішніх умов їхнього існування;
- характеристика актуальних та потенційних можливостей індивіда.

Вирішення проблеми соціального виховання і освіти дітей дошкільного віку є актуальним через об’єктивні складнощі соціального функціонування і входження дитини в суспільство. Численні труднощі можуть мати як біологічну, психічну, соціальну природу, так і комплексний характер; можуть виявлятися різною мірою вираженості. Їх подоланню сприяють процеси соціальної адаптації і соціального виховання.

Заклади дошкільної освіти як соціально–педагогічна система входить до

складу соціального інституту освіти і, будучи його початковим етапом, забезпечує розвиток дитини і вирішує питання ранньої соціалізації дітей. Необхідність підвищення результативності роботи ЗДО обумовлена загальною соціальною ситуацією в країні, сучасним станом суспільства, що знаходиться в соціально–економічних умовах, що змінюються.

Багато відомих педагогів і філософів звертали увагу на необхідність ранньої соціалізації дитини (А. Дістервег, Д. Вентцель, Я. Коменський, І. Песталоцці, Ж.–Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський).

Соціальна педагогіка, що зародилася в кінці ХІХ століття, одержала певний розвиток в 20–ті роки. На думку, С. Шацького головним в педагогіці повинен бути розвиток дитини в тому соціальному і економічному середовищі, в якій відбувається її формування і виховання. Основна теза зводилася до того, що у формуванні особистості головним є «соціальна спадковість», тобто норми, традиції, звичаї, які передаються з покоління в покоління [41].

Соціальною педагогікою достатньо переконливо обґрунтована суть поняття «соціалізація» як засвоєння і відтворення індивідом культурних цінностей і соціальних норм, а також саморозвитку і самореалізації в тому суспільстві, в якому він живе.

З точки зору А. Басова, соціальна педагогіка – це наука, що досліджує вплив соціальних чинників середовища на соціалізацію підростаючого покоління, що розробляє і реалізовує ефективну систему заходів щодо оптимізації виховання на рівні особистості, групи і території з урахуванням конкретних умов соціального середовища. Соціальна педагогіка враховує особливості сімейного виховання, національні особливості, релігійне і суспільне виховання [6].

Процес розвитку людини у взаємодії з його навколишнім світом одержав назву соціалізації. Автором терміну «соціалізація» стосовно людини є американський соціолог Ф. Гиддінгс. У 1997 році в книзі «Теорія соціалізації» він використав його в значенні, близькому до сучасного – розвиток соціальної

природи або характеру індивіда, підготовка людського матеріалу до соціального життя [18]. Польський соціолог Я. Щепанський розуміє під соціалізацією вплив середовища в цілому, яке залучає індивіда до участі в суспільному житті, вчить його розумінню культури, поведінці в колективі, затвердженню себе і виконанню різних соціальних ролей.

Соціалізація – процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків і відносин. Як джерела соціалізації індивіда виступають:

- 1) передача культури через сімейний та соціальні інститути; перш за все через систему освіти, навчання і виховання;
- 2) взаємний вплив людей в процесі спілкування і спільної діяльності;
- 3) первинний досвід, пов'язаний з періодом раннього дитинства, з формуванням основних психічних функцій і елементарних форм суспільної поведінки;
- 4) процеси саморегуляції, що співвідносяться з поступовою заміною зовнішнього контролю індивідуальної поведінки на внутрішній самоконтроль [44].

З погляду психології соціалізація не може розглядатися як просте, механічне віддзеркалення особистістю соціального досвіду, безпосередньо відчутого або одержаного в результаті спостереження. Одні і ті ж соціальні ситуації по-різному сприймаються, по-різному переживаються різними людьми.

Якщо соціалізацію розглядати з позиції відносної керованості, то можна виділити ряд принципів положень, якими необхідно керуватися в цілях педагогічного впливу на підвищення ефективності процесу соціалізації:

- Принцип гуманістичної спрямованості відображає визнання людини, її життя, фізичного, психічного, етичного здоров'я і духовного багатства як вищих людських цінностей. Педагогічна дія на процес соціалізації покликана допомогти індивіду не тільки пізнати, але і оволодіти цінностями.
- Принцип гармонійного поєднання особистих і суспільних цілей

соціалізації. Даний принцип відображає взаємозалежність результатів соціалізації особистості і рівня розвитку суспільних відносин. У загальній сукупності відносин (людина, суспільство, держава і ін.) пріоритетними стають потреби людини, її право на свободу вибору, розвиток, реалізацію особового потенціалу.

- Принцип толерантності припускає визнання правомірності культурних, релігійних, расових і інших відмінностей між індивідами, групами і соціальними групами, терпиме ставлення до проявів несхожості в зовнішньому вигляді, поведінці, в ціннісних орієнтаціях інших людей [35].

Соціальна адаптація розуміється як приведення індивідуальної і групової поведінки у відповідність з пануючою в даному суспільстві, соціально–педагогічній групі системою норм і цінностей. Вона здійснюється в процесі соціалізації, а також за допомогою механізмів соціального контролю, що включають заходи суспільного і державного примушення.

Соціалізація – це процес засвоєння людським індивідом певної системи знань, норм і цінностей, що дозволяють йому функціонувати як повноправному члену суспільства, а адаптація – основна складова цього процесу [43].

Так, Т. Парсонс і Р. Мертон поняття «соціалізація» розкривають через поняття «адаптації» (від лат. *adaptare* – прилаштовувати) – пристосування до умов середовища, що змінюються, відповідно до реальних зовнішніх умов [64]. У міру розвитку дитина розширює межі спілкування, тим самим постійно збагачуючи свій внутрішній світ, розвиває і доповнює його. Цей процес освоєння соціального світу, ухвалення знань, норм і цінностей соціального оточення прийнято розуміти як «соціальна адаптація». Таким чином, перша характеристика соціальної адаптації – це визначення її як процесу.

У своїй праці Н. Боритко пропонує в моделюванні педагогічного процесу виділяти його інтенціональність (закономірну логіку), дискретність (або стадійність), нелінійність (кризовість) і ситуативність (залежність від зовнішніх умов). Що стосується процесу соціальної адаптації, то вона

визначається як освоєння знань, норм і цінностей соціального оточення [28]. Пасивна соціальна адаптація розуміється як підпорядкування цим нормам; активна – як самоствердження людини в світі, як активної істоти (М. Каган, Л. Коган, Л. Кольберг, В. Давидович та ін.). Відповідно виділяються два підходи в трактуванні соціальної адаптації: висхідний по Е.Дюркгейму і Т.Парсенсу суб'єкт–об'єктний (суб'єкт соціалізації суспільство, об'єкт – людина) і суб'єкт–суб'єктний (і суспільство, і людина – суб'єкти соціалізації), витоки якого можна знайти в роботах Ч. Кулі і Дж. Р. Міда.

У дослідженнях Д. Богоявленської, Ю. Кулюткіна, Н. Мілославової адаптація розуміється як процес взаємодії людини з середовищем, який розвертається у вигляді пошукової активності, що сприяє перетворенню людини і середовища відповідно до нових умов і цілей діяльності. Ч. Дарвін у відомому творі «Походження видів шляхом природного відбору» звертає увагу на безперервність процесу адаптації. Безперервність – нерозривний зв'язок в побуті або перехід в становленні – «природа не робить стрибків», що виключає дискретність процесу освоєння навколишньої дійсності [62].

Адаптація безперервна, оскільки і навколишній світ знаходиться в постійній зміні: все тече, все змінюється. Основою соціальної адаптації слід вважати єдність безперервності і наступності, що виявляється в цілісності. З другого боку, багатьма дослідниками визнається дискретність педагогічних процесів, сутнісною ознакою яких є якісні переходи, «стрибки» і відповідні їм кризи.

Суперечність тут лише зовнішня, оскільки, згідно Н. Боритко безперервними є кількісні зміни (знання, зміни, цінності), а якісний характер мають зміни людини в процесі соціалізації (її позиція, світогляд, спрямованість особистості).

У цьому значенні дошкільний вік – це процес входження, залучення, освоєння навколишньої дійсності, а психологи З. Шапкін, Л. Дика в своєму дослідженні розглядають адаптацію не тільки як процес, але і відкриту систему, для якої характерний стан рухомої рівноваги, що зберігає постійність

структур лише в процесі безперервного обміну і руху всіх компонентів системи [39].

Так, Ж. Піаже вважав, що дитяча адаптація, до оточення – це досягнення рівноваги між тим досвідом, яким дитина вже володіє і пристосуванням до нової інформації шляхом створення нових категорій і зміни структури в цілому. Він вважав, що новий досвід створює напругу в системі (дисгармонію). В результаті постійного набуття знань і їх пристосування система поступово міняє всю структуру і відновлює рівновагу в кризових моментах – таким чином і відбувається розвиток. Перехід означає перебудову попередньої схеми в абсолютно нову структуру, що припускає закономірну логіку розвитку [19].

Педагог В. Бревнова розглядаючи механізми адаптації, виділяє два її види: добровільну і примусову. За свідченням віденського лікаря Б. Беттельхайма: відсутність здібностей до самозбереження робить організм не життєздатним, оскільки індивід не може вийти за рамки інструкцій і наказів. Не маючи духовно стрижня, людина виявляється не в змозі у важкі періоди життя зібрати свої сили, щоб протистояти ударам долі і труднощам життя. Таким чином, насильницька або примусова адаптація носить лише короткочасний характер, хоча примусово адаптуватися на короткий час можна до чого завгодно [23].

Виявлення механізмів маніпулювання, разом з фізичним і етичним, викликає необхідність соціального гартування, головною ідеєю якої вважається додання більшої твердості, витривалості, стійкості людині по відношенню до несприятливих дій з боку соціально–педагогічного середовища. З. Кульневич і Т. Лакоценіна адаптивним вважають здатність до пристосування до зовнішніх вимог, що ставлять їх цінність вище за цінності, значення своєї особистості, що добровільно підпорядковує себе заданим іншим обставинам, тобто адаптація відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх сил [82].

Особливу актуальність проблема соціальної адаптації набуває саме в

сучасних умовах, бо збільшується складність соціального середовища: інтенсивна діяльність, недостатність людського спілкування, потоки інформації, що швидко ростуть, часто суперечливі, збільшення кількості соціальних подразників, що викликає зростання психічних навантажень, емоційні стреси, що призводять до серйозних розладів психіки.

Перший досвід спілкування зі світом дитина набуває в сім'ї під чуйним поглядом батьків і близьких людей. Саме сім'я забезпечує взаємодію дитини з навколишнім середовищем, збільшує її можливості пізнання миру і є однією з найважливіших умов соціального розвитку особистості дошкільника. Вона сприяє формуванню досвіду взаємодії з людьми, в освоєнні дитиною різних соціальних ролей, умінь спілкування з дорослими людьми, однолітками в процесі колективної діяльності.

Аналіз дослідження проблеми, що вивчається нами засвідчив, що багато дослідників (Т. Дічов, В. Казначєєв, І. Мілославова, Б. Паригін, М. Растова) в першу чергу уточнювали саме поняття «адаптація» як процес активного регулювання взаємодії індивіда з середовищем, розглядаючи його як процес активного засвоєння особистістю суспільного досвіду в результаті її діалогічної взаємодії з колективом, з його нормами і цінностями, вироблення на його основі зразків поведінки і навиків міжособистісного спілкування.

Уточнення поняття «адаптація» важливе не тільки для розвитку понятійного апарату досліджуваної проблеми, але і для вирішення практичних завдань, пов'язаних з ефективністю адаптації в різних сферах соціального життя (побутовій, правовій, трудовій). Отже, в нашому дослідженні ми використовуємо наступне визначення *адаптації до молодшого дошкільника до ЗДО* – це постійний процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища і результат цього процесу. Співвідношення цих компонентів, визначає характер поведінки, залежить від ціннісних орієнтації індивіда, можливостей їх досягнення в соціальному середовищі.

Поняття «адаптація» відноситься до групи загальнонаукових понять, які використовуються в багатьох галузях знань, що відображають взаємодію

людини з навколишнім середовищем. Розглядаючи адаптацію на природному рівні, необхідно виділити такі види, як біологічна, фізична, біофізіологічна, психологічна.

- Під фізичною звичайно розуміють сукупність фізіологічних змін, що забезпечують урівноваження організму з умовами середовища.
- Біофізіологічна безпосередньо пов'язана з психологічною адаптацією, тобто з відповідністю психічних процесів, станів і властивостей індивіда умовам і вимогам навколишнього середовища.
- Психологічна адаптація забезпечує єдність соціального і біологічного в людині і пристосування властивостей середовища потребам людини на рівні психіки [51].

В ході розвитку у людини виробляється новий спосіб адаптації, заснований на перебудові суспільних відносин: соціально–політичних, економічних, міжособистісних, таку адаптацію називають соціальною адаптацією.

Слід зазначити таке явище, як соціальна дезадаптація особистості, може виникати при порушеннях адаптації в даному соціальному (груповому) середовищі, коли особистість виявляється не в змозі адаптуватися. Цей стан характеризується відсутністю тих позитивних психологічних особливостей, які характерні при повному пристосуванні.

Термін «адаптація», вперше застосований Н. Аубертом, Д. Раймоном, Б. Веріго і розроблений пізніше В. Гиллом, Е.Едріаном, О. Ухтомським як параметр пристосування до середовища, розглядався в науці по–різному. Так, класична біологія і фізіологія (Б. Веріго, В. Гилл, Е. Едріан, О. Ухтомський, П. Макаров, А.Лебединський) під адаптацією розуміють загальнобіологічний параметр пристосування, що характеризується ознаками гальмування і подальшої резистентності живої системи до умов середовища, що змінилися, тобто як акт зведення до нуля поточного подразника або як самообмеження активності, що почалася.

Під адаптацією у біології розуміється процес пристосування будови і функцій організмів (особин, популяцій і видів і їх функціональних систем, органів і тканин до умов зовнішнього середовища, що змінюються, спрямований на збереження відносної постійності внутрішнього середовища організму – гомеостазу [62].

Отже, адаптація – складний процес, при якому відбуваються різні кількісні і якісні зміни функцій і структури окремих органів і цілого організму, стосовно специфічної обстановки, до змін навколишнього середовища. Вона є універсальним засобом живого організму, що специфічно виявляється на різних його рівнях: від елементарного акту пристосування живого організму до середовища до складної соціальної і професійної інтеграції людини, яка є процесом взаємодії з навколишнім зовнішнім середовищем.

І природно, що адаптація відбувається відповідно до особливостей кожного живого організму, який має відповідні адаптаційні механізми: окремі і загальні, індивідуальні і популяційні, що знаходяться в певному взаємозв'язку. Зокрема, до числа таких адаптаційних механізмів відносяться на клітинному рівні – різні біохімічні процеси; на органічному рівні – загальний адаптивний синдром, стан неспецифічної підвищеної опірності організму; на рівні популяції – поведінкові реакції (міграції, міжвидове розмноження, мінливість, спадковість).

Адаптація людини є ще складнішим явищем, що включає не тільки збереження і зміну ним в даних умовах своїх біологічних, але і соціальних функцій – здатності брати участь в суспільно-корисній праці, здійснювати свою творчу діяльність, створювати і підтримувати оптимальні умови для фізичного, духовного і соціального благополуччя. Особливо це необхідно зараз, коли в цілому, ситуація, що має місце сьогодні в суспільстві, вимагає від індивіда сильних адаптивних механізмів для того, щоб витримати напругу практично по всіх напрямках його життєдіяльності. Проблема соціальної адаптації молодших дошкільників необхідно розглядати у взаємозв'язку з раннім дошкільним і старшим дошкільним віком.

Багато психологів (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, Г. Абрамова, М. Кулагіна) дошкільний вік обмежують від 3 до 7 років. Розділення життєвого шляху дитини на періоди дозволяє краще зрозуміти закономірності дитячого розвитку, специфіку окремих вікових етапів. Зміст періодів, їх часові межі визначаються уявленнями автора періодизації про найважливіші, істотніші сторони розвитку.

Зупинимося детальніше на віковій періодизації Д. Ельконіна, що розвинув ідеї Л. Виготського про становлення психічних функцій дитини. Д. Ельконін розглядає дитину як цілісну особистість, що активно пізнає навколишній світ – світ предметів і людських відносин, що включають при цьому дві системи відносин: «дитина – предмет» і «дитина – людина». Предмет в даному випадку не тільки сукупність фізичних властивостей, але він містить в собі суспільно вироблені способи дій з ним, тобто представляє суспільний предмет, з яким дитина повинна навчитися діяти.

Дорослий теж не просто людина, що має конкретні індивідуальні властивості і якості, але і представник якоїсь професії, носій інших видів суспільної діяльності, тобто суспільний дорослий. Діяльність дитини усередині систем «дитина – суспільний предмет» і «дитина – суспільний дорослий» представляє єдиний процес, в якому формується його особистість.

Ці системи відносин освоюються дитиною в діяльностях різного типу. Серед видів діяльності, що найсильніше впливають на розвиток дитини, Д. Ельконін виділяє дві групи:

- Перша група – це діяльності, які орієнтують дитину на норми відносин між людьми. Це безпосередньо – емоційне спілкування немовляти, рольова гра дошкільника і інтимно – особистісне спілкування підлітка. Вони відрізняються один від одного за змістом і глибиною, але представляють діяльність одного типу, що відноситься, головним чином, до системи відносин «дитина – суспільний дорослий», а якщо розглядати ширше, то – це «людина – людина».

- Другу групу складають провідні види діяльності, завдяки яким засвоюються суспільно вироблені способи дій з предметами, а також різні еталони: наочно–маніпулятивна діяльність дитини раннього віку, навчальна діяльність молодшого школяра і навчально–професійна діяльність старшокласників. Здавалося б, діяльність маленької дитини і школяра мало схоже зовні, але, по суті вони схожі, бо направлені на освоєння елементів людської культури [63].

У діяльності першої групи, головним чином, розвивається мотиваційно–потребова сфера, а в діяльності другої групи формуються операційно–технічні можливості дитини, інтелектуально–пізнавальна сфера. Ці дві групи утворюють єдиний процес розвитку особистості, але на кожному віковому етапі одержує переважний розвиток одна з них. Оскільки, дитина по черзі освоює системи відносин «людина – людина» і «людина – предмет», відбувається закономірне чергування і сфер, які найінтенсивніше розвиваються.

У дитинстві розвиток мотиваційної сфери випереджає розвиток сфери інтелектуальної, а в ранньому віці – мотиваційна сфера відстає, швидшими темпами розвивається інтелект і мовлення. У старшому дошкільному віці спостерігається сплеск в розвитку інтелектуально–пізнавальної сфери.

Так, Д. Ельконін так формулює закон періодичності: «До кожної точки свого розвитку дитина підходить з відомою розбіжністю між тим, що він засвоїв з системи відносин «людина – людина», і тим, що він засвоїв з системи відносин «людина – предмет». Якраз моменти, коли ця розбіжність приймає найбільшу величину, і називають кризами, після яких йде розвиток тієї сторони, яка відставала в попередній період. Але кожна із сторін готує розвиток іншої» [88].

Інший підхід до періодизації розвитку особистості запропонований О. Петровським. Він розглядає розвиток особистості як процес інтеграції в різних соціальних групах. Становлення особистості визначається особливостями взаємостосунків дитини з членами референтної групи. Якщо

якась група найбільш значуща для дитини в порівнянні з іншими, вона приймає саме її цінності, моральні норми і форми поведінки. На кожному віковому етапі дитина включається в нову соціальну групу, яка стає для неї референтною, спочатку це сім'я, дитячий садок. Для будь-якої групи характерна своя діяльність і особливий стиль спілкування. Саме ці взаємовідносини дитини впливають на формування її особистості.

Коли дитина входить до нової для неї стабільної групи, вона перш за все пристосовується до неї: засвоює цінні для даної групи норми, опановує формами і засобами діяльності, якими в тій або іншій мірі володіють члени групи. Дитині необхідно стати такою, як усі – це перша фаза становлення особистості в групі – фаза адаптації. В цьому випадку можлива втрата дитиною своїх індивідуальних рис.

Суперечність між вже досягнутим результатом адаптації і незадоволеною потребою дитини в максимальному прояві своїх індивідуальних особливостей породжує другу фазу – інтеграції дитини в групу – індивідуалізацію. Дитина починає шукати способи вияву своєї індивідуальності в групі однолітків.

Третя фаза полягає у тому, що відбувається інтеграція особистості в групі: дитина зберігає лише ті свої індивідуальні риси, які «прийняті» групою, відповідають потребам групового розвитку і власної потреби зробити гідний «внесок» в життя групи, а група, у свою чергу, міняє деякі свої форми, прийнявши цінні риси особистості.

У структурі соціальної адаптації дитини до закладу дошкільної освіти виділяємо такі компоненти: емоційний, мотиваційний соціальний (див. таблиця 1.1).

Таблиця 1.1.

Компоненти адаптації дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти.

Компонент	Характеристика
-----------	----------------

<p><i>Емоційний компонент.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ставлення дитини до різних подій та фактів життя й проявляється насамперед в емоціях і почуттях. • Емоційна сфера є провідною в психічному розвитку дошкільників, а емоції є способом саморегуляції поведінки, діяльності особистості. • У зв'язку з початком відвідування ЗДО, в дитини формується система вимог та норм соціальної поведінки, розвиваються соціальні емоції; вчинки дітей набувають певного сенсу, встановлюється емоційна єдність з оточенням. • Зміни в емоційній сфері особистості визначають ставлення дошкільника до соціального середовища, явищ, подій, фактів життя. • Усі соціальні зв'язки засновані на емоціях і своєрідна властивість дошкільника виявляється в оптимальному сполученні адекватного емоційного реагування з доцільною соціальною поведінкою.
<p><i>Мотиваційний компонент</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Відображає соціально-ціннісні мотиви поведінки, забезпечує важливий аспект готовності дитини до унормованого існування. • Соціальні мотиви утворюються лише в знайомих дітям ситуаціях завдяки активному засвоєнню цінностей, норм, правил поведінки та спілкування. • Істотного значення в дошкільному дитинстві набуває і процес формування соціогенних потреб. До них належать: потреби у соціальних відносинах, спрямованих на власну користь, на благо інших, а також на благо інших та себе самого одночасно.

	<ul style="list-style-type: none"> • Для соціальної адаптації важливим є розвинене «почуття іншого», тобто здатність зважати на інших, узгоджувати з ними власні думки, дії, поведінку. • Цілеспрямований виховний вплив у період дошкільного дитинства сприяє формуванню простих соціальних мотивів, дій та поведінки. • Здатність дитини орієнтуватися в основних моральних цінностях, коригувати власну поведінку залежно від ситуації, оцінювати дії інших дітей та власні свідчить про трансформацію соціальних вимог і правил у внутрішні мотиви її діяльності.
<p><i>Соціальний компонент</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Репрезентує здатність до життєдіяльності в соціумі. • Усвідомлення нової ролі «Я – дошкільник», нових обов'язків, вимог, наявність досвіду спілкування, що характеризується вмінням знаходити ефективні форми взаємодії з дітьми та дорослими, адекватність поведінки ustalеним соціальним нормам, вміння зберігати власну індивідуальність та прагнення більш-менш самостійно реалізувати себе в будь-яких умовах соціального буття. • Проявляється у ставленні до оточення, прагненнях, намаганнях дитини, реалізується в діяльності, поведінці, діях та вчинках, забезпечуючи тим самим соціальний розвиток як процес, у результаті якого засвоюються певний обсяг інформації, система ціннісних орієнтацій,

	формується досвід соціальної діяльності як сукупність умінь, навичок, здатності до співжиття з іншими людьми.
--	---

Отже, адаптація – це пристосування організму до нових обставин, а для дитини дитячий сад, безсумнівно, є новим, ще невідомим простором, з новим оточенням і новими відносинами. За своїми результатами адаптація буває різною: позитивної, негативної.

Адаптація характеризується як різнобічне та комплексне явище, що включає: реалізацію механізму взаємодії особистості з мікросередовищем через пристосування до нього засобами спілкування, різних видів діяльності, поведінки; засвоєння норм, моральних цінностей соціального оточення через інтеріоризацію або раціональне усвідомлення; досягнення стану адаптованості суб'єкта через встановлення динамічної рівноваги між особистістю та середовищем.

1.2. Образотворче мистецтво як засіб адаптації дітей 4–го року життя до ЗДО.

Проблема адаптації дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО досліджувалася Є. Аркіним, Н. Аксаріною, Н. Ватутіною, але ними розглядалися, в основному, загальні проблеми адаптації дитини, що потрапила в нові для неї умови при переході з сім'ї до ЗДО, в колектив однолітків – адаптація через різні види діяльності. Проте рідко експериментальним середовищем цих досліджень була образотворча діяльність.

Саме, в дошкільній педагогіці проблема адаптації молодших дошкільників засобами образотворчої діяльності не досліджувалася. До того ж, ми вважаємо, що при внесенні у освітній процес нових засобів формування особистості необхідно на перше місце при їх відборі поставити наступний критерій: можливість нового засобу виховання і навчання реалізовувати не

одну, а декілька виховних функцій. Саме, тому нами вибирається образотворча діяльність, яка не тільки виступає як засіб соціальної адаптації дошкільників, перехідних з сім'ї до дошкільної установи, але і засіб первинного залучення дітей до традицій свого народу.

Суттєво зросла роль соціального середовища в розвитку особистості дитини дошкільного віку, в освоєнні ним соціального досвіду через спілкування з дорослими і однолітками в процесі залучення до мистецтва і художньої творчості.

Виникає необхідність в розширенні контактів дошкільників з навколишнім світом, у виявленні засобів, методів і прийомів дії, направлених на гуманізацію педагогічного процесу. Для педагогів, батьків важливим стає розуміння психічного стану дитини, створення позитивного емоційного клімату.

Сприятливе положення дошкільника в системі соціальних відносин сприятиме можливостям його самовираження і самоствердження. Важлива роль при цьому відводиться мистецтву, художньо–естетичному вихованню, традиціям народної педагогіки, які є основою соціалізації особистості дитини.

Довгі роки існував вузький підхід до образотворчої діяльності, ознайомлення з мистецтвом. Заняття не зв'язувалися з різнобічним соціальним розвитком, вихованням у дітей самоідентичності, тобто з'ясуванню того, що таке «Я сам», «Моя група», «Моя сім'я».

Перехід до розвиваючої моделі освіти, використання індивідуально–орієнтованого навчання допомагає виховати дитину самостійною, відповідальною, критично мислячою особистістю, що уміє знаходити своє місце у великому або малому колективі. Просторове і тимчасове співіснування різних видів діяльності надає можливість дітям об'єднуватися по інтересах, бути активними в плануванні майбутньої роботи і вільними у виборі. Це створює також різноманітну мотивацію творчої образотворчої діяльності дитини, розширює можливості використання результатів її творчості, дозволяє будувати навчання і виховання на інтеграційній основі, розвивати емоційну

сферу.

У цих умовах проблема образотворчої діяльності, пов'язана з освоєнням дитиною соціального досвіду, набуває особливу значущість. Основною теоретичною базою дослідження є філософські ідеї А. Камю, П. Наторпа, Ж.–Ж. Руссо про вплив навколишнього середовища на розвиток людини, формування її творчих здібностей. Вони розвинули ідеї Аристотеля, Демокрита, Епікура і інших про природні завдатки людей, які могло розвивати середовище; про свободу людини [74].

Відносини в соціальному середовищі будуються в процесі діяльності. Саме в ній виявляється людське «Я». При освоєнні соціального досвіду в діяльності особистість включена в процес переживання її сутнісних сторін. Це знайшло віддзеркалення в дослідженнях Р. Віттінгтона, Л. Виготського, О. Запорожця, О. Леонтьєва, А. Маслоу, О. Петровського, Н. Підд'якова, В. Сухомлинського, на висновки яких ми спиралися в своєму дослідженні.

Сьогодні освітнє значення образотворчої діяльності стало провідним чинником розвитку особистості і набуло соціокультурного змісту, оскільки саме мистецтво дає людині можливість пережити чужий досвід, зберігши при цьому не лише витонченість смаків, а й власну незалежність. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні розкриває зміст освіти дошкільника за основними видами мистецтва для даного віку: образотворчим, музичним, театральним та літературним. Всі ці види самі по собі є важливими для становлення особистості дошкільника, виховання його смаку та загального художньо–естетичного розвитку.

Їх узагальнення ще більше посилює, урізноманітнює вплив на дитину, розкриваючи перед нею життя в його багатогранності та красі. В образотворчій діяльності дошкільники передають свої враження від отриманих знань в процесі навчання і виховання, розвивають емоційні переживання і різні психічні процеси і здібності.

Малюки, які займаються образотворчою діяльністю мають активно розвинути допитливість розуму, креативність мислення, рефлексивних

здібностей, здатність передбачувати причинно–наслідкові зв’язки, розвинуту творчу уяву, всі ці якості мають люди з високими інтелектуальними здібностями. Важливим питанням у наш час стає виховання креативної особистості.

Для збільшення змісту у вихованні та навчанні дошкільників засобами образотворчого мистецтва важливу роль відіграє художньо–продуктивна діяльність (малювання, конструювання, аплікація та ліплення) . Якщо раніше образотворчу діяльність спрямовували на покращення зображувальних умінь та навичок, то сучасні педагоги спрямовують її ціль здобуття дитиною радості і задоволення від процесу діяльності, забезпечуючи важливе значення для всебічного розвитку дитини.

Найцікавішим заняттям для дошкільників є образотворча діяльність, бо саме через малюнок за допомогою художніх засобів та предметів, вони мають можливість передавати свої враження про дійсність, виражати своє відношення до неї. Багато дослідників (Ю.Борев, Л.Виготський, Г.Григор’єва, О.Запорожець, Л. Савенкова, Б. Теплов, Ф. Шмідт та ін.) надавали великого значення образотворчій діяльності як важливому засобу різнобічного розвитку дитини.

Зокрема О.Запорожець вважав, що необхідно розвивати дитячу художню творчість, шукати способи, які спонукають і розвивають її. Адже саме дитяча художня творчість має велике значення в загальному і творчому розвитку дітей. Образотворче мистецтво є одним з видів художнього виховання дітей. У його засоби входить живопис, графіка, скульптура, декоративно–прикладне мистецтво. Дітей необхідно вчити бачити не просто сюжет твору, його емоції, але і форму, засоби, якими художник передає ці емоції [21].

Вплив естетичного виховання, на думку Л.Савенкової, поширюється на інтелектуальний розвиток і навчання, де важливою складовою стає емоційно–почуттєва сфера, творча активність особистості, розвиток яких безпосередньо залежить від занять мистецтвом [83]. На думку Є. Котової, С. Кузнєцової і

Т.Романової, дошкілля є сприятливим періодом для розвитку творчості. По-перше, це пов'язано з вдосконаленням психічних процесів, розвитком уваги, пам'яті, сприйняття, мислення, мови, уяви. По-друге, з особистісними якостями, які активно розвиваються, а на їх основі – здібностями і схильностями [14].

Так, Л. Веккер також пише про важливість психічних процесів, включаючи в них відчуття, сприйняття, мислення, емоції, пам'ять, волю. Він вважає, що з даних психічних процесів і складається внутрішній світ людини [13].

Найважливішою рисою сприйняття для дошкільного віку є накопичення знань, освоєння діяльностей, адаптація, що забезпечує повноцінний фізичний і психічний розвиток. Провідну роль у розвитку і формуванні відчуттів у дитини, орієнтування в просторі відіграють зір і слух. У образотворчій діяльності у дітей розвивається чутливість до кольору, форми, пропорцій, просторових відносин.

Малювання також сприяє вихованню художнього зору. Під цілеспрямованим впливом і систематичним використанням вправ в образотворчій діяльності у дитини значно підвищується колірна чутливість, рухові відчуття. Образотворча діяльність дошкільника не просто виражає сформовані форми сприйняття, а й формує нові. У цьому полягає психологічний вплив оволодіння малюванням на розвиток сприйняття.

У дошкільника найбільш розвинена наочно–образна пам'ять. Він швидко запам'ятовує все яскраве, незвичайне, що викликає сильну емоційну реакцію. Тривале заняття малюванням, ліпленням, аплікацією вимагають постановки певних цілей, відповідно до яких дошкільник повинен планомірно запам'ятати те, що необхідно зробити.

Мислення у дитини виникає в той момент, коли вона починає встановлювати найпростіші зв'язки між предметами і явищами навколишнього світу і правильно діяти. У процесі малювання дитина аналізує предмети, порівнює їх, узагальнює, знаходить індивідуальні ознаки предмета

– форму, будову. Дошкільник вчиться класифікувати предмети за видами, систематизувати їх і узагальнювати, тобто розвиває логічне мислення.

Мислення в даному віковому періоді містить в собі форму аналізу і синтезу сенсорної інформації в процесі сприйняття. Відбувається перехід від зовнішніх, практичних перцептивних дій до внутрішніх, розумових, від мимовільної уваги (виникає в результаті впливу, ситуативна) до довільної (цілеспрямованої).

Розвиток мовлення в образотворчій діяльності полягає в збагаченні словникового запасу дитини, оскільки в процесі малювання дитина проговорює те, що малює: форму предмета, колір, сюжет. Мова дитини, що виникає в процесі діяльності і звернена до самої себе, так звана егоцентрична мова, зазнає суттєвих змін впродовж дошкільного віку. Спочатку вона проявляється як констатація і коментування діяльності, а до кінця цього періоду випереджає і направляє практичну діяльність – план поведінки, висловлений вголос, є вже основою мислення.

Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого відбувається адаптація та соціалізація дитини. Аналіз навчальних функцій мистецтва (інформаційна, ілюстративна, мотиваційна, сенсорна, евристична функції) доводить, що вони можуть виконуватися і для розвитку зв'язного мовлення дошкільників при творчому підході педагогів до цієї проблеми .

Дослідження і практичні спостереження, які проводились у цьому напрямку, показали що розвиток художнього сприймання творів живопису відіграє особливу роль у вихованні та навчанні дітей дошкільного віку. При цьому важливо звернути увагу дітей на емоційний зміст картини, засоби, за допомогою яких художник передає настрої героїв, стан картини. У дітей дошкільного віку інше сприйняття живопису, ніж у дорослих. Велику роль відіграє підготовка дітей до розгляду та опису картини.

Дієвим прийомом в такому випадку є вступне слово вихователя перед показом картини або стисла бесіда, в якій можна розповісти про життя та

творчість художника – автора картини, її жанр, а потім актуалізувати знання дітей про пори року, людські взаємини. Можна звернутись до власного досвіду дітей, що в свою чергу активізує мовленнєву діяльність дошкільнят і спонукає їх до прояву ініціативи [63].

Змістовне використання творів живопису в роботі з дітьми дошкільного віку дає можливість розвивати не лише технічні уміння, а й особистісну культуру дошкільника, закладену образотворчим мистецтвом, одним із найвпливовіших засобів розвитку навчання і виховання. Сприйняття дітьми живопису, робить їх погляд на картини своєрідним, вони розуміють їх відповідно до власного життєвого досвіду, висловлюють власні думки, враження. На нашу думку, малюнок, твори живопису – це ті засоби естетичного виховання дітей, розвитку зв'язного мовлення, що в свою чергу, відбувається саме під впливом естетичного сприймання, почуттів і є цілком природнім.

Важливий для образотворчої діяльності психічний процес – уява – визначається В. Кузіним як відтворення нових форм образу, уявлення або поглядів. Розрізняють такі види уяви: мимовільна та довільна. У дошкільному віці мимовільна уява змінюється довільною. Творча уява – самостійне створення нових, оригінальних образів. Творча уява дітей проявляється в таких видах діяльності, де необхідно попереднє планування [38].

Пізнаючи навколишній світ, людина виявляє до нього, його предметів і явищ певне ставлення, почуття і емоції. Тобто емоції і почуття – це пережите ставлення людини до навколишньої дійсності. Воля дитини дошкільного віку полягає в самостійності постановки задачі, плануванні та ході її виконання відповідно до плану. Наприклад, дитина, побачивши, що її друг намалював Казкову Царівну, приходять додому і починає малювати під враженням таку ж дівчинку, стираючи і виправляючи неточності. Підвищена схильність дитини до образотворчої діяльності, служить показником пробудження у неї здібностей до художньої майстерності. Знайомство дошкільнят з різними видами образотворчого мистецтва, вважають Є. Дубровська, Т. Казакова,

М.Юріна, створює умови для розвитку художньої творчості дітей, де роль педагога визначається як допоміжна, а спільна діяльність приймає характер співтворчості [86].

Ми переконалися, що вплив краси на ніжну душу дитини в дошкільному віці неоцінімий. І основним завданням, яке повинні ставити перед собою вихователі, має бути, насамперед, навчити дітей бачити і розуміти цю красу, аналізувати, співвідносити, насолоджуватись нею чи створювати власними рухами. З такої подачі педагога, дитина виросте цілком гармонійно розвиненою людиною. Варто зазначити, що малювання – це почуття форми та кольору, тактильних відчуттів, моторики рук, всебічний розвиток дитини. За допомогою цього простого заняття діти передають свій внутрішній світ.

Сьогодні дитячі малюнки досліджуються психологами, педагогами та іншими. Унікальність дитячого малюнка полягає у його цінності для самої дитини, для батьків, педагогів. В своїх малюнках діти пізнають навколишній світ та себе в ньому, висловлюють свої думки і почуття. Дитячий малюнок є формою самовираження і самоствердження, картиною світу. Для батьків дитячий малюнок є засобом пізнання внутрішнього світу своєї дитини. Для педагогів та психологів дитячий малюнок є засобом розвитку усіх сфер особистості дитини. Малюнок демонструє позитивно налаштовану дитину (або навпаки).

Дитячі емоції можна визначити, проаналізувавши її малюнки. Дослідники виявили, що деякі деталі малюнка можуть розповісти про те, що дитина відчуває. У зв'язку з цим виразність малюнка постає актуальною проблемою науки і практики. Педагоги–дослідники пов'язують малювання дітей з різними сторонами психічного розвитку особистості, розвитком естетичних почуттів і поглядів.

Таким чином, особливості особистісного розвитку дітей дошкільного віку полягають в розширенні уявлень дитини про себе, світ, в збільшенні обсягу пам'яті, стійкості мимовільної уваги, становленні оригінальної уяви, розвитку наочно–образного мислення. Крім того, відбувається становлення

самосвідомості, однак від 5 до 6 років дитина оцінює, в основному, поведінку інших, самооцінювання починає проявлятися ближче до 7 років (Б. Волков). Самооцінка формується під впливом дорослих і під впливом почуття самостійності в образотворчій діяльності.

Отже, досліджувану нами проблему ми бачимо на стику двох наукових напрямів:

1) соціальна адаптація молодших дошкільників, здатна здійснюватися самими різними видами колективної діяльності, спеціально організованих і в якій дитина включається як активний суб'єкт;

2) виховні можливості образотворчої діяльності, яка може бути засобом соціальної адаптації дітей під час переходу їх з сім'ї в нові спільності дорослих і дітей.

Виходячи з перерахованих особливостей дошкільного віку, ми зробили висновок, що діти дошкільного віку здатні сприймати інформацію, переробляючи її внутрішньо, розмірковуючи, аналізуючи і сприймаючи сенсорно через органи чуття. Тому ми вважаємо, що формування духовно–моральної сфери засобами образотворчої діяльності буде успішно проходити в тісному зв'язку з розвитком таких психічних процесів, як мислення, увага, пам'ять, мова, відчуття. Саме активність у розвитку психічних процесів сприяє формуванню духовно–моральної сфери особистості дошкільника засобами образотворчої діяльності.

1.3. Педагогічні умови адаптації дітей 4–го року життя до закладу дошкільної освіти засобом образотворчого мистецтва.

У період адаптації дітей другої молодшої групи до умов дошкільного закладу, педагогам необхідно використовувати певні технології спілкування, створюючи відкриту, вільну, максимально доброзичливу середу, здатну зняти емоційну напруженість, активізувати пізнавальну і творчу діяльність дошкільників.

Особливу роль на етапі входження дитини в дошкільне життя грає образотворча діяльність, адже саме в ній вже закладені принципи соціальної адаптації, що дозволяють розкритися особистості, знайти надію на успіх.

Розглянемо деякі особливості занять з образотворчої діяльності, що сприяють соціальної адаптації дошкільника до садочка:

- благотворний вплив процесу малювання на емоційний стан дітей;
- яскрава емоційне забарвлення досліджуваних тим, близьких і зрозумілих дітям;
- активне використання форм та методів навчання, спеціальних завдань, що забезпечують не тільки емоційний відгук дошкільників на педагогічний вплив і нормальні (без перевантажень) умови навчання, але і включення дошкільників в навчальну діяльність;
- характерна для занять з образотворчої діяльності атмосфера захопленості і творчої активності, яка допомагає дітям освоїти нову соціальну роль;
- колективна творча діяльність, що розвиває комунікативні компетенції, що гарантує загальний позитивний результат і тим самим виключає можливість виникнення у дитини некомфортного відчуття від невдалої роботи. Участь у колективній творчій діяльності дає кожній дитині впевненість у своїх силах, сприяє зняттю емоційної напруги, підвищенню працездатності, згуртовує колектив групи;
- структура заняття з образотворчої діяльності, передбачає чергування видів діяльності: від рухомого до спокійного, від інтелектуальної гри до релаксивної техніки, від складного до простого (з урахуванням чинника втому дітей) [51].

Слід мати на увазі, що найбільший позитивний ефект від занять образотворчого мистецтва досягається не за рахунок різноманітності їх форм, а за рахунок найбільш раціонального використання звичних форм, що значно полегшують входження дітей в нову діяльність. Перевантаження новизною і

розмаїтістю може тільки погіршити труднощі адаптаційного періоду. Така продуктивна діяльність, як малювання, має неоціненне значення для всебічної підготовки до нових умов.

Формувальна значущість занять включає формування психологічної готовності, а саме: навчальної діяльності, психологічної спрямованості на вчення, здійснення правильної діяльності та вміння займатися, а так само спеціальну підготовку. Уміння дитини проаналізувати способи дії – важливий компонент навчальної діяльності, без якого не може успішно здійснюватися продуктивна художня діяльність. Щоб навчитися зображувати, треба опанувати особливим способом сприйняття: бачити предмет в цілому (сприймати зміст і форму в єдності), а форму – в той же час розчленовано (будова, колір, положення в просторі, відносна величину).

Володіння засобами графічного втілення образу (оволодіння комплексом умінь і навичок зображення, форми, будови, пропорційних відносин, положення в просторі). Без оволодіння цими графічними навичками, вміннями здатність до зображення можна сформувати.

Дослідження Є. Горбатова показало, що на заняттях в процесі навчання малюванню у дітей дошкільного віку можна поступово сформувати дії контролю 3-х видів: контролю за результатом, контролю за способом дії і передумов попереднього контролю [17].

Застосування в навчанні педагогічних прийомів сприяють у перетворенні в образно-емоційну форму і тому не суперечить образно-творчого характеру образотворчої діяльності, навпаки, застосування їх сприяє вдосконаленню створюваних зображень, поглибленню їх образно виразного рішення, і підвищенню якості зображення, в цілому, що викликає у дітей почуття задоволеності, підвищує інтерес до діяльності, прагнення виконати її якнайкраще, освоївши і застосувавши для цього зображальні засоби.

Разом з тим поліпшується підготовка до подальшого навчання. Отримуючи необхідні для навчання вміння, формується потреба контролювати себе при будь-якій роботі. Ще одним компонентом навчальної

діяльності, для формування якого в образотворчій діяльності є все у умови, є оцінка результату. Діти вчаться застосовувати дії оцінки і в процесі створення зображення, і при його завершенні, складаючи отримані форми з наявними уявленнями або натурою. У них формується вміння оцінювати результат з точки зору рівня та якості виконання поставленої образотворчої задачі.

Разом з цим реалізується інтенсивне і повноцінне спілкування дошкільнят в груповій образотворчій діяльності, збагачення їх комунікативного потенціалу, здійснюється шляхом цілеспрямованого і організованого навчально–виховного процесу.

Говорячи про комунікативний потенціал групової діяльності, ми маємо на увазі наступне:

- рівень потреби в спілкуванні;
- його локалізацію та інтенсивність;
- комунікативну активність та ініціативність;
- наявність настрою до спілкування з іншими дітьми;
- особливості емоційного відгуку партнера;
- самопочуття в ситуації спілкування;
- ступінь задоволеності спілкуванням;
- впевненість в спілкуванні.

Образотворча діяльність в групі є однією з можливих форм організації підвищення рівня адаптації. Інноваційна сутність групової образотворчої діяльності полягає в тому, що через неї можна добитися безпосереднього спілкування дошкільників один з одним в новому середовищі. Практика показує, що групова образотворча діяльність застосовується для вирішення майже всіх дидактичних завдань – для засвоєння нових знань і набуття навичок, для їх закріплення і застосування в практичній діяльності. У груповій образотворчій діяльності формуються і розвиваються нові відносини між членами групи. Так само можуть розвиватися агресивні взаємовідносини. У таких випадках «лікування» даного відхилення в розвитку особистості дитини

має здійснюватися спільно з батьками.

У психолого–педагогічних працях описані різноманітні підходи до організації психологічної підтримки агресивним дітям. Наприклад, дитячий психотерапевт В. Оклендер в сімейному консультуванні використовує ефективну методику «Давай спробуємо уявити». Агресивній дитині і його батькам пропонується прояснити взаємні відносини, висловити претензії опосередковано, у формі малюнків.

Для цього необхідно намалювати портрети один одного, зроблений акцент на тому, що найбільшою мірою хвилює або викликає невдоволення. В результаті згода досягається завдяки спілкуванню за допомогою намальованих образів. Візьмемо до уваги ще один випадок, коли хлопчик попросив намалювати обличчя чоловіка, що б використовувати малюнок як мішень. Кидаючи дротики, він говорив, що це – обличчя його батька, якого він ніколи не бачив. Потім за бажанням дитини на обличчі були зображені сльози. Трохи пізніше було намальовано іншу особу, на якому сяяла усмішка. «Ось тепер все в порядку», – вирішив хлопчик.

У наведених прикладах психологічна підтримка пов'язана з використанням художніх засобів, які самі по собі є цілющим потенціалом в організації психологічної допомоги. На цьому ефекті художньої творчості і заснована арт–терапія. Таким чином, в процесі арт–терапевтичного заняття діти досліджують власну і чужу агресивну поведінку, вчаться керувати собою і взаємодіяти з іншими.

В. Сухомлинський писав, що «витоки здібностей і обдарувань дітей – на кінчиках їхніх пальців. Чим більше впевненості в рухах дитячої руки, тим тонше взаємодія руки зі знаряддям праці, складніші рухи, яскравіше творча стихія дитячого розуму. А чим більше майстерності в дитячій руці, тим дитина розумніші ...» [76].

Проблема розвитку дрібної моторики на заняттях з образотворчої діяльності вельми актуальна, так як саме образотворча діяльність сприяє розвитку сенсомоторики – узгодженості в роботі очей і руки, вдосконаленню

координації рухів, гнучкості, точності у виконанні дій, корекції дрібної моторики пальців рук. Адже невідповідність до письма, недостатній розвиток дрібної моторики може привести до виникнення негативного ставлення до навчання, тривожного стану дитини в школі.

Тому, на заняттях з образотворчої діяльності в дитячих садочках на практиці важливо розвинути механізми, необхідні для оволодіння письмом, створити умови для накопичення дитиною практичного рухового досвіду, розвитку навичок ручної вмілості. Якщо приділяти належну увагу вправам, іграм на розвиток дрібної моторики це вплине на загальний інтелектуальний розвиток дитини, буде сприяти готовності до оволодіння навичкам письма, що в майбутньому допоможе уникнути багатьох проблем подальшого шкільного навчання.

Отже, для того щоб допомогти дитині відчувати себе в садочку комфортно, вивільнити у нього інтелектуальні, особистісні, фізичні ресурси для успішного навчання і повноцінного розвитку, педагогам і психологам необхідно:

- налаштовувати освітній процес на індивідуальні особливості, можливості і потреби дитини;
- допомагати дитині сформувати навички і внутрішні психологічні механізми, необхідні для успішного навчання і спілкування в дошкільному середовищі.

Соціально – педагогічна діяльність щодо адаптації дитини до садочка здійснюється психологом, вихователем, а також ведеться робота з сім'єю для виявлення рівня підготовки дошкільника. На думку Л. Борикової, в рамках цієї роботи здійснюються такі напрямки діяльності:

1. Психолого–педагогічна діагностика, спрямована на виявлення особливостей адаптації. Така діагностика протягом першого року проводиться два рази – на етапі вступу (зарахування) дитини до садочку і в року;

2. Розвиваюча психологічна та педагогічна робота. Вона здійснюється протягом всього року і наповнюється конкретним змістом залежно від завдань

того чи іншого етапу роботи;

3. Консультативна робота з педагогами та батьками. Вона здійснюється психологом, пов'язана, в основному, з обговоренням результатів проведеної діагностики, конкретним запитом педагога або батька в зв'язку з проблемами навчання, спілкування або психічного самопочуття;

4. Методична робота, спрямована на вдосконалення методики. Вона здійснюється педагогами, спільно з адміністрацією ЗДО за результатами аналізу психолого–педагогічної характеристики;

5. Психокорекційна робота, орієнтована на надання допомоги дітям, що зазнають труднощі в дошкільній адаптації. Ці труднощі можуть виявлятися в поведінці, навчанні, самопочутті дитини. Надання допомоги здійснюється у формі групової та індивідуальної психокорекційної роботи;

6. Організаційно–консультативна робота з адміністрацією ЗДО, спрямована на вдосконалення процесу управління навчально–виховним процесом, створення соціальних і педагогічних умов, що сприяють успішній адаптації [6].

Терміном «первинна адаптація», позначається період, що триває перше півріччя відвідування садочка. Саме на цей період припадає основна робота педагогічного колективу, психологів, батьків дошкільнят, спрямована на якнайшвидше звикання дітей до садочка, пристосування до нового середовища свого розвитку і життєдіяльності.

Психолого–педагогічний супровід в цей період, керується такими завданнями:

- створення умов для соціальної адаптації дітей ;
- створення умов всебічного соціально–морального розвитку (створення згуртованого колективу, пред'явлення дітям єдиних обґрунтованих послідовних вимог, встановлення норм взаємин з однолітками і педагогами тощо);
- підвищення рівня психологічної готовності дітей до успішного

навчання, засвоєння знань, пізнавальному розвитку;

- адаптація навчальної програми, навантаження, освітніх технологій до вікових та індивідуально особових можливостей і потреб вихованців.

Відповідно виділяються і основні напрямки роботи:

- консультування і освіта педагогів;
- консультування і освіта батьків;
- педагогічна розвиваюча робота з соціальної адаптації;
- методична педагогічна робота з аналізу та модифікації процесу навчання з урахуванням даних про можливості та перспективи навчання та виховання дітей.

Однією з умов адаптації дошкільника виступає ставлення соціального середовища дитини до його успіхів і невдач, де провідна роль належить вихователю. За допомогою педагогічних методів впливу розвиваючого і психокорекційного характеру вихователь може допомогти дитині в успішній адаптації. Правильний педагогічний вплив – найважливіший засіб включення дітей в навчальну діяльність, спосіб забезпечення емоційного відгуку на виховні дії і стабільні (без перевантажень) умови життєдіяльності.

Так, А. Мудрик рекомендує застосовувати наступні методи і вправи:

- психофізичні вправи та ігри, що сприяють зняттю м'язових затискачів, емоційної напруги, перемикання уваги, підвищенню працездатності;
- рухливі ігри та ігри, що розвивають «комплекс довільності», які будять активність дитини, його кмітливість, спритність, швидкість реакції, дисциплінують, згуртовують грають;
- ігри – драматизації, психокорекційні вправи для роботи з дитячими страхами, негативними емоційними станами і переживаннями, що розвивають уяву, фантазію, здатність до емпатії, виразність міміки і рухів [36].

Всі зазначені вище методи і вправи можна використовувати як під час занять, прогулянок, режимних моментів, так і на спеціально організованих

заняттях. Довільний час і прогулянки доцільно заповнювати активною формою. Тематичне малювання добре поєднується з мімічними і пантомімічними вправами. При чергуванні образотворчої діяльності з іграми, що тренують виразні рухи, відбувається взаємозбільшення впливу на дитину з тієї чи іншої діяльності, що в свою чергу веде до поліпшення його спілкування з однолітками. Сам процес малювання здатний впливати на поведінку дітей: вони становляться спокійнішими і відкритішими.

Одним з основних напрямів вирішення проблеми адаптації молодших дошкільників до ЗДО виступає розробка і упровадження відповідної методики. Аналіз досліджень дозволив представити методику соціальної адаптації дитини дошкільного віку по наступних класифікаційних характеристиках:

- За рівнем застосування: загально педагогічна, тобто характеризує цілісний освітній процес, який включає сукупність цілей, зміст, засоби, методи, алгоритм діяльності суб'єктів освітнього процесу.
- За філософським підґрунтям: гуманістична, тобто визнаючи цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв всіх її здібностей. Гуманізм в педагогіці припускає переорієнтацію освіти на особистість дитини, задоволення її культурно–освітніх потреб відповідно до індивідуальних ціннісних орієнтацій. Дані положення є пріоритетними при визначенні філософської основи пропонованої методики.
- За провідним чинником психічного розвитку: комплексне, тобто сучасне розуміння особистості передбачає врахування біогенних, соціогенних і психогенних чинників. Провідними чинниками в методиці, що розробляється, виступають психогенні і соціогенні, оскільки успіх соціальної адаптації визначається самою дитиною і педагогами, їх попереднім досвідом, психологічними процесами самовдосконалення і результатами виховання, розвитку і навчання.
- За орієнтацією на особисті структури: методика заснована на ідеї

формування способів розумових дій (В. Давидов, І. Якиманська), найважливішими з яких є:

- ✓ уміння і навички планування своєї діяльності (постановка цілей, раціональний і оптимальний вибір їх досягнення);
- ✓ уміння і навички організації своєї діяльності (організація робочого місця, режиму роботи; створення сприятливих умов);
- ✓ уміння і навички сприйняття інформації (робота з різними джерелами інформації);
- ✓ уміння і навички розумової діяльності (осмислення одержаної інформації, виділення головного, аналіз і синтез; узагальнення, класифікація; побудова розповіді, відповіді, формулювання висновків, рішення завдань, проблем);
- ✓ уміння і навички осмислення результатів своїх дій (самоконтроль, і взаємоконтроль, оцінка різних сторін явищ і предметів: економічної, екологічної, естетичної, етичної; аналіз; рефлексія) [63].

Таким чином, ми вважаємо, що формування способів розумових дій або способів роботи у дітей дошкільного віку сприяє накопиченню соціального досвіду, не тільки теоретичного, але і практичного, що забезпечує надалі успішність соціальної адаптації.

- За характером змісту і структури: виховуюча і навчальна. Весь освітній процес в ЗДО будується з урахуванням педагогічних умов, оптимальних для соціальної адаптації дитини дошкільного віку засобом образотворчого мистецтва.

- За організаційними формами: методика передбачає групову і індивідуальну діяльність, що дозволяє реалізувати особистісно–орієнтований підхід в процесі соціальної адаптації молодших дошкільників.

- За підходом до дитини: методика, що розробляється, спирається на особистісно–орієнтовану, гуманно–особистісну, технологію співпраці і

вільного виховання, оскільки вони характеризуються антропоцентричністю, гуманістичною і психотерапевтичною спрямованістю.

Найважливішою ідеєю гуманно–особистісної педагогіки, на основі якої будується методика соціальної адаптації дитини молодшого дошкільного віку засобом образотворчого мистецтва, є визнання самоцінності дитячого життя, а в основі взаємостосунків педагога і дитини, як повноправного суб'єкта цих відносин – інтереси і потреби дитини [10].

Важливим є положення педагогіки вільного виховання – свобода дитини – це вияв її потреб і інтересів, зокрема потреби в спілкуванні; самоствердженні, перевірці своїх сил, творчих здібностей, що саме відчуття свободи дозволяє дитині задовольнити свої потреби, що саме свобода вимагає від дитини співвідношення своїх потреб з інтересами інших людей, з їх свободою, тобто, йдеться про те, що тільки свобода допомагає дитині співвіднести себе з життєвими реаліями, з правовими, етичними нормами, прийнятими в дитячому і дорослому співтовариствах [24].

Реалізація методики в процесі соціальної адаптації дитини дошкільного віку дозволяє будувати суб'єкт–суб'єктні відносини між учасниками освітнього процесу. Знаходячись в стані співпраці, співтворчості, учасники освітнього процесу спільно виробляють цілі, зміст, дають аналіз результатів діяльності.

Вихователь, що орієнтується на інноваційну діяльність, на якість своєї роботи, в своїй взаємодії з вихованцями враховує інтерактивні методи, які сприяють, на наш погляд, формуванню соціально адаптованої особистості дитини дошкільного віку.

Дошкільне дитинство – період становлення якостей особистості, «фактичного складання особистості» (О. Леонтьєв). У психології хронологічні межі, відповідні дошкільному віку визначаються від 3 до 6–7 років, а між віком і соціальними можливостями індивіда існує взаємозв'язок. Ще П. Лесгафт указував на те, що пізнати людину можна тільки тоді, коли зрозумієш «будову її організму». У ці роки відбуваються фізичний розвиток і вдосконалення

інтелектуальних можливостей дитини. Для соціальної адаптації важливе значення мають: індивідуальна психологічна готовність і вікові особливості дітей [24].

Один з провідних представників психосоціального підходу Е. Еріксон до становлення образу «Я» – людину розглядає в контексті її вікового розвитку і виділяє ряд таких етапів. На кожному з них відбувається зміна соціальних ролей і позицій. Хоча при цьому зберігається цілісність образу «Я» – особистості і наступність в переході від однієї стадії до іншої, такий перехід викликає, як правило, певну кризу розвитку. Це виражається у відомій перебудові позицій, що склалися раніше, форм поведінки, відносин до себе і інших людей [28].

Конструкція уявлення про навколишній світ, про реальність у дитини в перші роки життя полягає в переході від одного стану, де речі центровані навколо «Я», яке управляє всім, не усвідомлюючи себе як суб'єкта, в інший стан, де «Я» займає своє місце в стійкому світі і розглядається як активний суб'єкт серед інших в цьому світі. У цей період міняється вихідна позиція дитини по відношенню до речей; у сфері практичних дій відбувається перехід від егоцентризму до об'єктивності. Знаменита криза трьох років вперше була описана Ельзою Келер в роботі «Про особистість трирічної дитини». Нею були виділені декілька важливих симптомів цієї кризи:

- негативізм – це негативна реакція, пов'язана з відношенням однієї людини до іншої людини. Дитина відмовляється взагалі підкорятися певним вимогам дорослих. Негативізм не можна змішувати з неслухняністю. Неслухняність буває і в ранньому віці.

- упертість. Це реакція на своє власне рішення. Упертість не слід змішувати з наполегливістю. Упертість полягає у тому, що дитина наполягає на своїй вимозі, на своєму рішенні. Тут відбувається виділення особистості і висувається вимога, щоб на цю особистість зважали.

- норувистість. Близька до негативізму і упертості, але має специфічні

особливості. Норовистість, носить генералізований і більш безособистісний характер. Це протест проти порядків, які існують удома.

- свавілля. Прагнення до емансипації від дорослого. Дитина сама хоче щось робити. Частково це нагадує кризу першого року, але там дитина прагнула до фізичної самостійності. Тут йдеться про глибші речі – про самостійність наміру, задуму.

- знецінення дорослих. Протест–бунт, який виявляється в частих сварках з батьками. Вся поведінка дитини придбаває риси протесту, неначе дитина знаходиться у стані війни з оточуючими [59].

Криза трьох років є ломкою взаємостосунків, які існували дотепер між дитиною і дорослим. До кінця раннього віку виникає тенденція до самостійної діяльності, яка знаменує собою те, що дорослі більше не закриті для дитини предметом і способом дії з ним.

Діти, чиї самостійні дії заохочуються, відчувають підтримку своєї ініціативи. Відчуття вини викликають у дітей батьки, що не дозволяють їм діяти самостійно. Такі діти бояться постояти за себе, вони звичайно відомі в групі однолітків і надмірно залежать від дорослих. Їм не вистачає цілеспрямованості і рішучості, щоб ставити перед собою реальні цілі і добиватися їх.

Таким чином, образотворча діяльність вносить великий вклад в період адаптації дошкільників до ЗДО, допомагаючи контролювати свої потреби, дії і бажання, зближуючи дітей в груповій діяльності, а також: розвиває дрібну моторику рук, що позитивно позначається на формуванні навичок письма в подальшому навчанні; робота з колірною гамою розвиває уяву, формує правильне колірне сприйняття світу; сприяє зняттю напруги. Сприятливий вплив процесу малювання на емоційний стан дітей і не тільки це, дозволяє їм більш успішно адаптуватися до нових соціальних умов.

Висновки до розділу 1.

Поняття «адаптація» може мати різне значення в залежності від того, біологічний або соціальний її аспекти розглядаються в конкретному дослідженні. Під адаптацією до закладу дошкільної освіти розуміється пристосування дитини до нової системи соціальних умов, нових стосунків, вимогам, видами діяльності, режиму життєдіяльності.

Адаптація дітей до умов закладу дошкільної освіти є однією з актуальних педагогічних проблем. Це обумовлено орієнтацією на особистість дошкільника, формування та збереження психічного здоров'я і фіксації потреби в соціальній адаптації. У дітей з достатнім рівнем адаптації спостерігається позитивне відношення до оточуючих, успішність у прилаштуванні до нових правил, вміння взаємодіяти з однолітками та вихователем, що позитивно позначається на психофізичному здоров'ї дошкільників.

Особливу роль на етапі входження дитини в дошкільне життя грають заняття з образотворчої діяльності, адже в них самих уже закладені принципи соціальної адаптації, що дозволяють розкритися особистості, знайти надію на успіх. Сприятливий вплив процесу малювання на емоційний стан дітей, допомагає їм більш успішно адаптуватися до нових дошкільних умов.

РОЗДІЛ 2.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ 4–ГО РОКУ ЖИТТЯ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБОМ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Діагностика рівнів адаптованості дітей другої молодшої групи до закладу дошкільної освіти.

Експериментальна робота виконувалася на базі закладу дошкільної освіти № 32 «Дивосвіт» та № 70 «Зоряничка» Департаменту освіти Маріупольської міської ради в Донецькій області. Дослідженням було охоплено 93 дитини: відповідно, експериментальну групу склали 47 дітей; контрольну групу – 46 дітей та вихователі і батьки.

Дослідження проблеми адаптації дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти здійснювалося поетапно. На першому етапі були висунуті завдання: з'ясувати стан вирішення проблеми в практиці закладів дошкільної освіти; вивчити педагогічну позицію педагогів ЗДО, щодо проблеми; визначити критерії, показники та рівні адаптованості дітей до закладів дошкільної освіти.

Цілеспрямована робота по соціальній адаптації молодших дошкільників в умовах ЗДО починається з діагностики. Діагностика рівнів соціальної адаптації – це дослідження, що проводиться педагогом (вихователем), яке дає їм інформацію про соціальну адаптацію групи дітей і кожного вихованця окремо. При цьому під рівнем ми розуміємо міру розвитку основних складових соціальної адаптації.

Проведене нами дослідження дозволило виділити ряд найважливіших вимог, яким повинна відповідати програма діагностики соціальної адаптації:

- системність, тобто враховувати логіку процесу соціальної адаптації, взаємозв'язок всіх структурних компонентів;

- надійність, тобто давати максимально обґрунтовані висновки;
- інформативність, тобто результати діагностики повинні давати відповіді на широке коло запитань;
- наочність, тобто фіксувати висновки у вигляді таблиць і діаграм.

В ході проведеного нами дослідження були визначені теоретичні і методичні основи діагностики соціальної адаптації дошкільників 4-ро року життя. Серед вимог теоретичних основ діагностики доцільно виділити наступні:

1. У діагностиці слід не зіставляти результати з нормою, а враховувати реальний рівень, на якому знаходиться дитина в даний момент. Динаміка просування від початкового рівня і буде кінцевим результатом розвитку.

2. Педагогічна діагностика не є для нас самоціллю. Вона виступає не тільки як інструмент пізнання особистості дитини, але і як інструмент виховання. Ми вважаємо, що систематична робота по вивченню особистих новоутворень дітей сприятиме якісній побудові освітнього процесу у ЗДО.

Таким чином, теоретичні основи діагностики мають практичну спрямованість, що дозволяє дати цілісну характеристику процесу соціальної адаптації молодших дошкільників: його прогнозування, здійснення, вдосконалення, оцінку результативності, корекцію.

Методичні основи діагностики соціальної адаптації молодших дошкільників включають ряд педагогічних вимог: процес соціальної адаптації дошкільників здійснюється в зображувальній діяльності і в спілкуванні дітей та виявляється в них.

Визначення рівня соціальної адаптації молодших дошкільників вимагає комплексного використання наступних методів діагностики:

- методи психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей (спостереження за дітьми в природних умовах, спеціалізовані опитувальники, стандартизовані тести, текстові ігрові завдання тощо);
- методи вивчення освітнього середовища ЗДО;

- методи узагальнення матеріалів діагностики адаптації дітей молодшого дошкільного віку;
- методи вивчення особливостей педагогічної культури батьків;
- методи психолого-педагогічної діагностики співробітників ЗДО (діагностика фахівцями власної професійної діяльності).

Таким чином, використання комплексу діагностичних методів в освітньому процесі дозволить, на наш погляд, об'єктивно оцінити рівень індивідуального розвитку кожної дитини і, зокрема, рівень соціальної адаптації молодших дошкільників, а також встановити зв'язки педагогічних явищ.

Також передбачався аналіз освітніх програм для закладів дошкільної освіти, пріоритетним напрямом яких є соціальна адаптація дошкільників; річного плану роботи ЗДО; матеріалів діагностичного дослідження: протоколів, таблиць, графіків, порівняльних зрізів, анкет тощо.

Порівняльний аналіз результатів, відображених у відповідних документах, дозволяє, на наш погляд, робити висновки про ефективність діяльності педагогів з розвитку особистості дошкільників в цілому і соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку зокрема.

На підставі теоретичного матеріалу, в практичній частині нашої роботи ми розглядали вплив образотворчої діяльності на процес адаптації дітей до ЗДО.

Аналіз наукових праць з проблеми адаптації дітей показав розбіжності в системі критеріїв їх адаптованості, що й до сьогодні становить певну складність у розробці теорії адаптації. Найчастіше вчені розглядають критерії адаптованості у площині фізичного (задовільний, незадовільний соматичний стани), емоційного (позитивний стан психіки, задоволеність, негативні емоції) та когнітивного (пізнання нового середовища, умов, ефективність у сфері спілкування, діяльності) благополуччя.

Критеріями адаптації дітей 4-го року життя до умов закладу

дошкільної освіти відповідно до компонентів соціальної адаптації дитини до закладу освіти (емоційного, мотиваційного, соціального), визначено: позитивне емоційне ставлення до його відвідування, мотиваційна готовність до відвідування дитячого садка, активність в продуктивній образотворчій діяльності.

Показники та форми адаптації дитини 4-го року життя до ЗДО за емоційним компонентом.

Легка форма адаптації. У поведінці й емоціях, дитина демонструє відсутність стійких негативних переживань і поведінкових реакцій. Перш за все страхів і тривожності, як реакцій на нові ситуації та незнайоме оточення. Реакція на розлучення з мамою спокійна. Висока сформованість навичок образотворчої діяльності. Дитина демонструє стійкий інтерес до образотворчої діяльності та готовність до взаємодії з іншими дітьми під час її проведення.

Середня форма адаптації. У поведінці й емоціях, дитина переважно демонструє відсутність стійких негативних переживань і поведінкових реакцій. Проте страхи і тривожності, мають місце як реакції на нові ситуації та незнайоме соціальне оточення. Реакція на розлучення з мамою викликає неспокій та хвилювання дитини, іноді плач. Достатній рівень сформованості навичок образотворчої діяльності. Дитина демонструє інтерес до зображувальної діяльності, які є знайомими для неї та демонструє готовність до взаємодії переважно з вихователем та іншими знайомими дітьми під час її проведення.

Важка форма адаптації. У поведінці й емоціях, дитина демонструє стійкі негативні переживання і поведінкові реакції. Перш за все страхи, тривожності, агресивність як реакції на нові ситуації та незнайоме оточення. Афективно реагує на розлучення з мамою та супроводжує його плачем та істерикою. Сформовані окремі навички образотворчої діяльності. Дитина демонструє нестійкий інтерес навіть до знайомих видів образотворчої діяльності, готовність до взаємодії з іншими, навіть знайомими дітьми під час

їх проведення переважно відсутня.

Показники та форми адаптації дитини до ЗДО за мотиваційним компонентом .

Легка форма адаптації. У дитини сформоване позитивне ставлення до відвідування ЗДО, вона постійно демонструє інтерес до садочка, вихователів, інших дітей, бажання його відвідувати, із задоволенням ходить до ЗДО, не боїться нового соціального оточення, готова виконувати нові вимоги. Сформовані навички образотворчої діяльності. Дитина постійно демонструє бажання спілкуватись з іншими дорослими окрім близьких і родичів, постійно демонструє комунікативні вміння у стосунках з дорослими й однолітками.

Середня форма адаптації. Дитина демонструє переважно позитивне ставлення до відвідування ЗДО, вона періодично демонструє інтерес до садочка, вихователів, інших дітей, виявляє бажання ходити до ЗДО, проте, до нового соціального оточення виявляє переважно стриманість і настороженість, періодично демонструє готовність виконувати нові вимоги. Дитина має бажання спілкуватись з іншими дорослими окрім близьких і родичів, частково демонструє комунікативні вміння у стосунках з дорослими й однолітками.

Важка форма адаптації. Дитина демонструє переважно негативне ставлення до відвідування ЗДО, вона не виявляє інтересу до садочка, вихователів, інших дітей, іноді присутнє бажання ходити до ЗДО, проте, до нового соціального оточення постійно виявляє стриманість, настороженість, негативне ставлення, демонструє не готовність виконувати нові вимоги. Дитина не має бажання спілкуватись з іншими дорослими окрім вихователя і знайомих дітей, не виявляє комунікативних вмінь у стосунках з дорослими й однолітками.

Показники та форми адаптації дитини 4–го року життя до закладу дошкільної освіти за соціальним компонентом.

Легка форма адаптації. Дитина здорова, добре розвинена, легко переносить зміни в режимі дня та соціальному оточенні. Розвиток нервової

системи відповідає вимогам віку, що забезпечує стабільність емоційнопочуттєвої сфери дитини, її низьку ефективність. Рівень натренованості адаптаційних механізмів психіки дитини високий. У поведінці й емоціях, дитина демонструє відсутність стійких негативних переживань і поведінкових реакцій.

Перш за все страхів і тривожності, як реакцій на нові ситуації та незнайоме оточення. Реакція на розлучення з мамою спокійна. Висока сформованість навичок образотворчої діяльності. Дитина демонструє стійкий інтерес до гри та готовність до взаємодії з іншими дітьми під час її проведення. У дитини сформоване позитивне ставлення до відвідування ЗДО, вона постійно демонструє інтерес до садочка, вихователів, інших дітей, бажання його відвідувати, із задоволенням ходить до ЗДО, не боїться нового соціального оточення, готова виконувати нові вимоги. Сформовані навички самообслуговування. Дитина постійно демонструє бажання спілкуватись з іншими дорослими окрім близьких і родичів, постійно демонструє комунікативні вміння у стосунках з дорослими й однолітками. Негативні поведінкові прояви демонструє рідко.

Середня форма адаптації. Дитина здорова, її розвиток майже відповідає віковим вимогам, в більшості ситуацій переносить зміни в режимі та соціальному оточенні. Розвиток нервової системи відповідає вимогам віку, проте у змінених умовах іноді спостерігається нестабільність емоційнопочуттєвої сфери дитини, активізація афективності.

Рівень натренованості адаптаційних механізмів психіки дитини задовільний. У поведінці й емоціях, дитина переважно демонструє відсутність стійких негативних переживань і поведінкових реакцій. Проте страхи і тривожності, мають місце як реакції на нові ситуації та незнайоме соціальне оточення. Реакція на розлучення з мамою викликає неспокій та хвилювання дитини, іноді плач. Достатній рівень сформованості навичок образотворчої діяльності. Дитина демонструє інтерес до ігор, які є знайомими для неї та демонструє готовність до взаємодії переважно з вихователем та іншими

знайомими дітьми під час її проведення.

Більшість навичок самообслуговування сформовані. Дитина демонструє переважно позитивне ставлення до відвідування ЗДО, вона періодично демонструє інтерес до садочка, вихователів, інших дітей, виявляє бажання ходити до ЗДО, проте, до нового соціального оточення виявляє переважно стриманість і настороженість, періодично демонструє готовність виконувати нові вимоги. Сформовані окремі навички самообслуговування. Дитина має бажання спілкуватись з іншими дорослими окрім близьких і родичів, частково демонструє комунікативні вміння у стосунках з дорослими й однолітками. Негативні поведінкові прояви демонструє періодично. Вони неінтенсивні та ситуативні і пов'язані переважно з неготовністю відвідувати освітній заклад.

Важка форма адаптації. Здоров'я дитини не є стабільним і міцним, її розвиток не відповідає віковим вимогам, в більшості ситуацій погано переносить зміни в режимі дня та соціальному оточенні. Розвиток нервової системи переважно відповідає вимогам віку, проте у змінених умовах постійно спостерігається нестабільність емоційнопочуттєвої сфери дитини, суттєва активізація її афективності. Рівень натренованості адаптаційних механізмів психіки дитини низький. У поведінці й емоціях, дитина демонструє стійкі негативні переживання і поведінкові реакції. Перш за все страхи, тривожності, агресивність як реакції на нові ситуації та незнайоме оточення. Афективно реагує на розлучення з мамою та супроводжує його плачем та істерикою. Сформовані окремі навички образотворчої діяльності.

Дитина демонструє нестійкий інтерес навіть до знайомих ігор, готовність до взаємодії з іншими, зокрема, зі знайомими дітьми під час їх проведення переважно відсутня. Дитина демонструє переважно негативне ставлення до відвідування ЗДО, вона не виявляє інтересу до садочка, вихователів, інших дітей, іноді присутнє бажання ходити до ЗДО, проте, до нового соціального оточення постійно виявляє стриманість, настороженість, негативне ставлення, демонструє не готовність виконувати нові вимоги. Сформовані окремі навички самообслуговування. Дитина не має бажання

спілкуватись з іншими дорослими окрім вихователя і знайомих дітей, не виявляє комунікативних вмінь у стосунках з дорослими й однолітками.

Тож, якщо малюк спокійно переносить розлучення з батьками, залишаючись з іншими дорослими на деякий час; може зайняти себе якоюсь справою, звертаючись по допомогу за потреби; вміє виконувати певні дії щодо самообслуговування і охоче виконує прохання батьків та інших дорослих; добре контактує з незнайомими людьми, активний і доброзичливий стосовно однолітків – це означає, що дитина уже готова до початку відвідування ЗДО. Постійно демонструє негативні поведінкові прояви. Вони різні за інтенсивністю і тривалістю і пов'язані переважно з несприятливими умовами виховання і розвитку та неготовністю відвідувати освітній заклад.

Таким чином, аналіз наукових праць з проблеми адаптації дітей показав розбіжності в системі критеріїв адаптованості, що ускладнює емпіричне вивчення особливостей протікання адаптації у дошкільників. Найчастіше вчені розглядають критерії адаптованості у площині фізичного, емоційного, когнітивного компонента.

Констатувальний етап педагогічного експерименту реалізовувався за напрямками роботи: з батьками, дітьми, вихователями; діагностикою батьків, дітей, вихователів. Діагностичні методики для батьків: експрес–бесіда, експрес–анкетування, інтерв'ювання. Орієнтовні запитання для бесіди з батьками майбутнього вихованця націлювались на вивчення складових компонентів адаптації дитини до ЗДО (див. додаток 1).

Таким чином, на змістовному рівні проводиться діагностична робота спрямована на виявлення рівня розвитку найважливіших показників психолого–педагогічного стану дитини. Основними способами отримання інформації про психолого–педагогічний стан дитини і його відповідність загальному розвитку дитини на даному етапі супроводу є:

- експертне опитування педагогів і батьків;
- психологічне обстеження дітей;

- аналіз педагогічної документації і матеріалів попередніх обстежень .

Експрес–анкетування батьків «Виховання дитини вдома» та анкета для батьків «Чи готова ваша дитина до вступу в ЗДО?» стосувалися стратегії виховання дитини вдома та умов, що забезпечують належну підготовку малюка до відвідування садочку.

Опитування батьків (інтерв'ю) «Ви та Ваша дитина» мало на меті виявити можливі ускладнення стосунків та негативні прояви, які виникають у поведінці дитини в сім'ї та інших умовах і ситуаціях, тактику батьків у відповідь на такі прояви. Опитування проводилось з батьками під час відвідування дитини вдома (див. додаток 2).

Їх результати надавали можливість вивчити стосунки батьків з дитиною та спрогнозувати особливості протікання адаптаційного періоду. Слід відмітити, що знайомство з дитиною та її батьками впливає на формування її ставлення до ЗДО та подальший хід адаптації малюка. Для педагога важливо створити попереднє позитивне враження малюка про дитячий садок, про людей, які працюють у ньому, про інших дітей. Враховані вище форми діагностики допомагають адаптуватися малюку набагато легше.

Повноцінно перевірити рівень сформованості готовності дитини до відвідування освітнього закладу, можна протягом перших днів відвідування дитиною дитсадка та спрогнозувати перебіг адаптаційного періоду. З цією метою нами проводилася експрес–бесіда з батьками дитини та анкетування батьків. Питання бесіди формулювались навколо основних критеріїв адаптованості дитини, а саме: емоційного стану дитини під час розлучення з мамою, її сну, апетиту, частоти і складності захворювань.

Анкетування допомагало визначити чи вплинула готовність дитини до відвідування закладу суспільного виховання на якість протікання адаптаційного періоду і які негативні поведінкові прояви у дітей супроводжували їх адаптацію до ЗДО. На основі проведеного анкетування батьків дітей дошкільного віку, які почали відвідувати заклад дошкільної освіти, ми визначили, що більшості з них складно розмежовувати поняття

«вікові та індивідуальні особливості», тому це зумовлює ототожнення їх змісту.

70% опитаних батьків відповіли, що на заборони, дитина реагує спокійно; 30% стверджують, що їх заборони супроводжуються капризуваннями та істериками дитини, які іноді дуже важко зупинити. Серед переліку запропонованих нами негативних проявів, що є поширеними у поведінці дошкільника в адаптаційний період, за оцінкою батьків, переважає капризування (30%); на друге місце розподілили страх (20%) та істерики – 20%; третє – гіперактивність (15%) та лихослів'я (15%). 65% опитуваних відповіли, що не розуміють чинників такої поведінки.

Це пояснює той фактор, що у більшості сімей виникають проблеми з вихованням дитини, мають місце сімейні конфлікти, що зумовлює формування негативізмів у дитини. 50% респондентів заявили, що здатні припинити негативні прояви поведінки дитини лише частково; 40% батьків відповіли, що переважно здатні і лише 10% – не в змозі зупинити негативну поведінку у дитини.

Серед методів і прийомів, які використовують батьки для припинення негативних проявів поведінки 55% батьків надали перевагу переключенню уваги дитини; 20% з них застосовують у своїй практиці методи покарання і вважають їх найдієвішими; 25% вважають найкращим методом включення дитини до позитивної діяльності.

Щодо досвіду батьків у вихованні дитини, то більшістю респондентів (80%) визначили, що вихованням дитини у сім'ї займається мама і тому, відповідно, малюк більше спілкується з нею. Можливо саме цей фактор спричиняє те, що 75% опитуваних відзначають, що мають проблеми у вихованні дитини пов'язані в основному з поведінкою дитини: неслухняність, несамостійність, істерики, капризування тощо.

Для розширення знань про особливості виховання дитини в сім'ї та її ролі у підготовці до відвідування нею закладу дошкільної освіти, була проведена бесіда з батьками та іншими членами родини. Суть бесіди полягала

у деталізації їх знань про особливості дітей, виховання в сім'ї та особливості їх підготовки до ЗДО.

За результатами проведеної бесіди визначили, що у більшості сімей, батьки не приділяють особливої уваги незначним відхиленням у поведінці власних дітей (таким, як капризування, неслухняність та інші), вважаючи їх особливостями її раннього віку. На питання «Чи потрібно задовольняти будь-які капризування дитини?» частина батьків (біля 40%) відповіла, що задовольняти потрібно частково, дивлячись на ситуацію. Більша частина опитаних (майже 60%) стверджують, що при вступі до закладу дошкільної освіти поведінка дитини обов'язково зміниться так, як змінюються умови їх життєдіяльності, зростає дисциплінованість.

Методики для діагностики педагогічного персоналу включали експрес-анкетування педагогів дошкільного закладу, анкету для персоналу групи. Після проходження адаптаційного періоду, з метою забезпечення індивідуального підходу в освітньо-виховній роботі з вихованцями, для виявлення індивідуальних особливостей дітей та залучення дитини до активної діяльності в колектив однолітків, індивідуально з кожним працівником групи (два вихователі, помічник вихователя) проводиться анкетування.

Питання анкети формулювались навколо критеріїв емоційної, психологічної та соціальної готовності дитини до відвідування ЗДО. На основі даних анкетування, спостережень за дитиною складалася аналітична довідка з проведення психодіагностичної роботи з батьками, педагогами, дітьми в адаптаційний період та надавались рекомендації учасникам освітнього процесу, на підставі яких планувалася подальша корекційно-виховна та розвивальна робота з дітьми.

На етапі вивчення стану проблеми соціальної адаптації дошкільників до умов дошкільного закладу ми з'ясували, що традиційними формами роботи вихователів у цей період є екскурсії з метою ознайомлення «новачків» з умовами життя в дитячому садку, поступове введення малюків у повсякденне

життя вікової групи, а також бесіди, консультації для батьків.

Щодо формування компонентів готовності дитини до ЗДО, то 45% опитаних педагогів найголовнішим компонентом вважають соціальну готовність, стверджуючи, що саме вона закладає основи для подальшої продуктивної діяльності дитини; 40% надають перевагу формуванню психологічної готовності, так як у навчанні інтелектуальні здібності займають провідну роль; 15% на перше місце поставили формування фізіологічної готовності до умов закладу дошкільної освіти, мотивуючи це особливостями вікового періоду.

Таким чином, нами розроблена й реалізована програма констатувального етапу педагогічного експерименту, яка передбачала діагностику форм адаптації дитини до ЗДО, діяльності педагогічного персоналу та активності батьків у поліпшенні адаптації й допомозі дитині в період звикання до освітнього закладу.

Крім того, виникла необхідність у пошуку нових засобів адаптування дітей до закладу дошкільної освіти, на нашу думку, ефективним засобом у цьому процесі є зображувальна діяльність. Тому було вирішено провести ще діагностику адаптації дітей, використовуючи художні вміння дітей (методика А. Баркана).

Дітям було запропоновано виконати малюнок на тему «Я в дитячому садку». Обробка проводиться відповідно до загальних принципів художніх тестів, зокрема, характером сюжету малюнка, наявністю декоративних елементів, додаткових елементів і ін.

Малюнок дитини повинен розглядатися як своєрідне інтерв'ю, дане випробуванням за допомогою образотворчих засобів. Відмінністю цього інтерв'ю служить його проєктивний характер, що полягає в тому, що в малюнку нерідко проявляються такі емоційні переживання дітей, які ними повністю не усвідомлюються або про які вони вважають за краще не розповідати.

На підставі аналізу результатів виділяються 3 групи дітей:

1. З відсутністю ознак дезадаптації ;
2. З наявністю декількох ознак дезадаптації ;
3. З явно вираженою дезадаптацією.

Загальні дані про рівні адаптації до закладу дошкільної освіти дітей другої молодшої групи у контрольних та експериментальних групах представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівні адаптації до закладу дошкільної освіти дітей другої молодшої групи (констатувальний зріз)

Рівні \ Групи	Експериментальна група (47 дітей)	Контрольна група (46 дітей)
Високий	6 дітей (12,8 %)	8 дітей (17,4 %)
Середній	26 дітей (55,3 %)	24 дітей (52,2 %)
Низький	15 дітей (31,9 %)	14 дітей (30,4 %)

Згідно з даними, які ми отримали у ході констатувального експерименту, виходячи з отриманих результатів констатуючого етапу дослідження, можна говорити про те, що адаптація дітей 4-го року життя до умов ЗДО, відбудеться скоріше за спеціально розроблених педагогічних умов.

2.2. Реалізація педагогічних умов адаптації дітей 4-го року життя до ЗДО засобом образотворчого мистецтва.

Аналізуючи власний педагогічний досвід, і вивчивши рекомендації сучасних методик по вихованню дітей раннього та молодшого дошкільного віку, ми провели аналіз педагогічних засобів, що використовуються для забезпечення адаптації дітей раннього віку до умов дитячого садка.

Віковий період 3–4 років є сензитивним для сенсорного розвитку. З

огляду на це, ми досліджували, який вид діяльності поєднує в собі здатність збагачувати пізнавальний досвід дитини, знижувати психоемоційне напруження, викликає інтерес і радість.

На основі висновків, зроблених за результатами теоретичного вивчення проблеми адаптації дитини до ЗДО та особливостей протікання адаптаційного періоду на етапі вступу дошкільників до освітнього закладу, ми розробили програму констатувального експерименту.

Форми адаптації дитини до ЗДО, в період початку відвідування нею освітнього закладу, вивчались за допомогою комплексу емпіричних методів на етапі адаптації дитини до освітнього закладу, а саме: експрес–бесід, експрес–анкетування, інтерв'ювання батьків і педагогів. Оскільки саме з початком відвідування дитиною освітнього закладу та за особливостями протікання її адаптаційного періоду, можна виявити готовність дитини до ЗДО та спрогнозувати, якою буде адаптація з початку відвідування.

Встановлено, що адаптація дитини молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти залежить від рівня готовності до відвідування – досягнень певної стадії її розвитку – фізичного, психічного й соціального та відповідної підготовки у родині й освітньому закладі. На їх основі можна прогнозувати успішність адаптації до закладу суспільного виховання, планувати заходи щодо оптимізації адаптаційного періоду та створення умов для його успішного протікання.

Після проведення первинної діагностики та виявлення рівнів адаптованості у дітей 4–го року життя, була виявлена і сформована контрольна група з 16 дітей, які мають середній і низький рівні адаптації і особливо потребують спеціальної роботи з формування високого рівня адаптації.

Для забезпечення адаптації нами була розроблена методика педагогічного супроводу дітей 4–го року життя до умов ЗДО. Вона призначена для організації виховної діяльності у 2 молодшій групі вихованців, спрямована на психолого–педагогічний супровід адаптації, підвищення емоційної стійкості і стабільності у дітей, формування навичок комунікативної

поведінки, мотивів спілкування, самообслуговування і самостійності.

Актуальність методики визначається комплексністю розвитку всіх ознак адаптації молодших дошкільників, вона враховує соціальні, психологічні чинники, що впливають на рівень адаптації дітей до дошкільного закладу.

Мета методики: підвищення рівня адаптації у дітей, супровід емоційного стану, з урахуванням індивідуального підходу та особливостей дітей за допомогою індивідуалізації та диференціації освітнього процесу.

Заняття з дітьми тривають 15 – 20 хвилин, складаються з вступної, основної та заключних частин. Вступна частина включає рухливі і малорухливі ігри, ігрові вправи на зняття напруги і встановлення сприятливої емоційної обстановки в групі. Основна частина заняття, окрім образотворчої діяльності, може містити ігрові вправи, етюди, розповіді, ігри – імітації спрямовані на нівелювання негативних емоцій і формування комунікативних навичок.

Методика педагогічного супроводу адаптації дітей 4–го року життя до умов ЗДО засобом образотворчого мистецтва представлена в таблиці 2.2.

Образотворча діяльність – один із способів засвоєння сенсорних еталонів, і вимагає розвитку сприйняття і відчуттів. У той же самий час дитина, малюючи, відчуває задоволення від відчутних і рухових відчуттів, радіє зоровому сприйняттю колірних плям. Найбільший вплив на формування чуттєво–емоційної сфери людини надає колір. Сприймаючи предмети дії з ним, дитина не завжди виокремлює і усвідомлює його форму, але неодмінно відгукується на колір. За допомогою кольору можна зняти психоемоційне напруження.

Таблиця 2.2

Програма педагогічного супроводу адаптації дітей 4–го року життя до умов ЗДО засобом образотворчого мистецтва.

Заняття	Ігрові вправи	Ритміка
Заняття 1 «Вступне»	Вправа 1. «Я кочу тобі»	Вправа 1. «Зайчик»

<p>Мета: формування групи; спостереження за дітьми; визначення рівнів адаптованості.</p>	<p>Мета: формування позитивного емоційного настрою, згуртування і знайомство хлопців, розвиток фантазії.</p> <p>Вправа 2. «Скажи, як я»</p> <p>Мета: Формування у дітей правильної вимови слів з різною інтонацією.</p> <p>Вправа 3 «Сховаємо ведмедика!»</p> <p>Мета: розвиток уваги, виклик позитивних емоцій.</p>	<p>Мета: навчати стрибків на місці, створити емоційний настрій дітей на гру.</p> <p>Вправа 2.</p> <p>«Танцювальна терапія»</p> <p>Мета: зміна емоційного стану музичними засобами, емоційна розрядка, зближення дітей, розвиток уваги, міжпівкульна взаємодія.</p>
<p>Заняття 2. «У світі емоцій»</p> <p>Мета: розвиток емоційної сфери у дітей, формування згуртованої групи, формування позитивного настрою.</p>	<p>Вправа 1. «Я який?»</p> <p>Мета: навчання розпізнаванню емоцій.</p> <p>Вправа 2. «Радісна пісенька»</p> <p>Мета: формування позитивного настрою, розвиток почуття єдності.</p> <p>Вправа 3. «Гра з собачкою»</p> <p>Мета: сприяти формуванню чуйного</p>	<p>Вправа 1 «Коробочки»</p> <p>Мета: розвиток слухового уваги.</p> <p>Вправа 2. «Шишки»</p> <p>Мета: розвиток уваги, координації рухів.</p>

	ставлення до тварин, розширювати словниковий запас дитини.	
Заняття 3. «Профілактика стресу» Мета: зняття напруги, згуртування дитячого колективу, навчання вираження почуттів і емоцій.	Вправа 1 «Релаксація» Мета: навчання методам саморегуляції, зняття психоемоційної напруги. Вправа 2. Арт–терапія «Чудесний край» Мета: вираження почуттів і емоцій через спільну образотворчу діяльність, згуртування дитячого колективу.	Вправа 1. «Руки–звірі» Мета: розвиток немовного спілкування, спілкування за допомогою дотиків. Вправа 2. «Лев–зайчик» Мета: розвиток комунікативної чутливості дитини, зняття підвищеної напруги, розвиток словникового запасу.
Заняття 4. «Емоції через рух» Мета: навчання вираження емоцій, розвиток дрібної моторики.	Вправа 1. «Сортуємо іграшки» Мета: розвиток мислення, дрібної моторики. Вправа 2. «Рвемо папір» Мета: зняття психоемоційного напруження, розвиток дрібної моторики.	Вправа 1. «Чиним машинку» Мета: розвиток активного і пасивного словника. Вправа 2. «Їжачок і заєць» Мета: розвиток фонематичного слуху, навчання рухатися під певний ритм.
Заняття 5. «Розвиток емпатії»	Вправа 1. «Пожалій ведмедика»	Вправа 1. «Хто швидше»

<p>Мета: навчання дітей співпереживання, чутливості, розвиток емпатії.</p>	<p>Мета: навчити дітей співпереживати, співчувати іншим.</p> <p>Вправа 2. «Ріпка»</p> <p>Мета: навчити дітей взаємодіяти один з одним, розвинути у них почуття взаємодопомоги і справедливості.</p>	<p>Мета: розвиток спритності, зниження рівня стресу.</p> <p>Вправа 2. «Скажи навпаки»</p> <p>Мета: розширення словникового запасу</p>
<p>Заняття 6. «Ігри в команді».</p> <p>Мета: навчання взаємодії, ігор в команді, предметно–рольовим іграм, формування позитивного сприйняття вихователя, розвиток довіри.</p>	<p>Вправа 1. «Подорож м'яча»</p> <p>Мета: навчити дітей взаємодіяти, грати в команді.</p> <p>Вправа 2. «Ниточка»</p> <p>Мета: розвивати вміння діяти узгоджено.</p> <p>Вправа 3. «Гра в поїзд»</p> <p>Мета: розвиток різних груп м'язів, розвиток вміння діяти узгоджено.</p>	<p>Вправа 1. «Гра з лялькою»</p> <p>Мета: навчання грі з ляльками.</p> <p>Вправа 2. «Будиночки»</p> <p>Мета: розвивати у дітей уміння бігати врозтіч, не наштовхуючись один на одного, швидко реагувати на сигнал.</p>
<p>Заняття 7. «Вчимося слухати вихователя»</p> <p>Мета: навчання предметно–рольових ігор, ігор в команді.</p>	<p>Вправа 1. «Прийшов Петрушка»</p> <p>Мета: розвиток музичного слуху.</p> <p>Навчання грі з іграшкою.</p>	<p>Вправа 1. «Коники!»</p> <p>Мета: вчимося слухати вихователя.</p> <p>Вправа 2. «Поїзд»</p> <p>Мета: закріплювати вміння знайомитися</p>

	<p>Вправа 2. «покружляв» Мета: навчити дітей слухати вихователя.</p> <p>Вправа 3. «Сонечко і дощик» Мета: вчимо слухатися вихователя, грати в групі.</p> <p>Вправа 4. «Секрет» Мета: розвиток комунікативних навичок.</p>	<p>різними способами; розвивати слухове сприйняття, координацію рухів; сприяти нейтралізації негативної емоційної енергії і агресивної поведінки.</p>
<p>Заняття 8. «Завершення» Мета: актуалізація і закріплення отриманих навичок, закріплення позитивних результатів.</p>	<p>Вправа 1. «Клубочок» Мета: закріпити знання дітей один про одного, їх вміння звертатися до товаришів на ім'я, брати участь у колективній грі; виробляти позитивне ставлення до відвідування дитячого садка.</p> <p>Вправа 2. «Парочки» Мета: закріплення комунікативних навичок</p>	<p>Вправа 1. «Добра тварина» Мета: створення емоційного комфорту.</p> <p>Вправа 2. «Ельфи» Мета: розвиток і закріплення навичок комунікативного спілкування.</p>

Інтерес до малювання з'являється у дітей рано, але зазвичай, в родині

рідко вчать тому, як треба користуватися образотворчими засобами. Вперше організоване залучення дитини до образотворчої діяльності починається в дитячому саду. Вихователі, викликаючи інтерес до дії з папером і олівцем, успішно вирішує проблему адаптації. У цей період зовсім неважливо, чи вміє малюк тримати олівець чи пензель. Важливо, що звертаючи увагу на слід, що залишився від руху олівця або пензля, дитина на деякий час забуває про розставання з мамою.

Планування і організацію занять з образотворчої діяльності ми здійснюємо відповідно до змісту освітніх програм і свою увагу скеруємо на вирішення наступних завдань:

1. Створити в групі емоційно – позитивну атмосферу, забезпечити комфорт, захищеність, емоційне і психологічне благополуччя кожної дитини.

- Сприяти виникненню почуття прихильності і довіри, симпатії до дорослих, які піклуються про дитину.

- Задовольняти потребу дитини в доброзичливому емоційно–позитивному ставленні до неї.

- Використовувати невербальне педагогічне спілкування, що дозволяє дорослому передати своє ставлення до дитини.

2. Формувати здатність встановлювати емоційний контакт з дорослим, забезпечити розвиток співробітництва в процесі спільної діяльності, а також навчання дитини способам засвоєння суспільного досвіду.

- Формувати потребу в спілкуванні з приводу предметів, іграшок та дій з ними.

- Сприяти розвитку інтересу до навколишнього світу і самої себе; підтримці радості досягнення успіхів, подолання труднощів «Я можу!», «Я хороший!»;

- Розвивати потреби в самостійності «Я сам!».

3. Розвивати комунікативні вміння і мовлення.

- Спонукає слухати уважно, дотримуватися черговості, користуватися

поряд з жестами та мімікою словами, необхідними для вираження бажань, налагодження взаємин з оточуючими.

4. Виховувати емоційно позитивне ставлення і інтерес до образотворчої діяльності.

- Вчити використовувати в малюванні різноманітні матеріали і техніки, різні способи створення зображення, поєднання в одному малюнку різних матеріалів з метою створення виразності образів.

При організації спілкування з дітьми ми дотримувалися наступних принципів:

- Принцип єдності діагностики і корекції розвитку. Цілі і зміст роботи визначаються на основі комплексного, системного, динамічного вивчення дитини, його діагностичного обстеження.

- Принцип урахування вікових, психофізичних, індивідуальних особливостей дітей. Визначає індивідуальний підхід до дитини і побудова роботи на базі основних закономірностей психічного розвитку з урахуванням сензитивних періодів.

- Принцип шанобливого ставлення до результатів дитячої творчості. Використання дитячих робіт в оформленні альбомів групи і ЗДО.

- Принцип доступності, повторюваності, концентричності матеріалу.

- Принцип систематичності, послідовності в роботі.

Система роботи з розвитку навичок спілкування будувалася за трьома основними етапами, напрямки яких визначилися результатами діагностичного психолого–педагогічного вивчення, а конкретний зміст кожного з них віковими та індивідуально – типологічними особливостями дітей.

З огляду на вік дітей, робота побудована на основі предметної та ігрової діяльності і передбачає використання індивідуальних занять з кожною дитиною в поєднанні з підгруповими.

Перший етап спрямований на формування емоційного контакту, потреби в спілкуванні з дорослим і включає сенсорні, рухливі, пальчикові ігри.

Прагнучі встановити довірчі відносини, дорослий звертається до дитини на ім'я, з усмішкою, здійснює тактильний контакт, часто бере дитину на руки; проявляє увагу до настрою, бажанням, почуттям. Навчання проводиться в м'якій формі без тиску. З метою поліпшення настрою дитини створюються сенсорні ігри з емоційно яскравими враженнями: музикою, світлом, водою, повітряними кулями, мильними бульбашками.

Безпосередньо – емоційне спілкування з дитиною, ділова взаємодія проводили в формі гри. Дорослий вчить жестом і словом висловлювати своє ставлення до іграшки, людям. Він демонструє схематичне значення рухів, що мають різний узагальнене значення, при цьому пов'язуючи їх з образом пісень, віршів, потішок: потиснути плечима, похитати головою (як «ведмедик»), тупнути ніжною «розсердився ведмедик», погрозити пальчиком (як курочка в пісеньці «Курчата»). Все це відображає сенс ситуації, допомагає використовувати ці знаки в спілкуванні. Дорослий спонукає малюків діяти самостійно, помічати і підтримувати ініціативні дії інших дітей.

Перехід до другого етапу можливий при переважному вирішенні завдань першого етапу. Однак вони тісно пов'язані один з одним.

Другий етап спрямований на розвиток зорової уваги, образної уяви, сприйняття предметів і їх властивостей (величини, форми, кольору, кількості деталей).

Для цього ми використовували різні прийоми:

- спостереження реальних об'єктів і предметів найближчого оточення (живих і неживих об'єктів);
- активізація уваги дитини на формі, фарбах, лініях листя, квітів дерев; порівняння образів тварин, птахів, комах;
- розглядання картинок, картин, ілюстрацій;
- інсценування за допомогою іграшок реальних і казкових ситуацій;
- дидактичні ігри з кольоровими кулями, мозаїкою, природним матеріалом.

На цьому етапі проводиться робота з удосконалення та диференціації

дрібних рухів пальців, кисті рук, зорово – рухової координації. З цією метою підібрана серія пальчикових ігор «намотати клубочок ниток», «збери сніговика» тощо.

Третій етап – індивідуальні заняття з образотворчої діяльності. На даному етапі реалізуються завдання щодо встановлення з дітьми в процесі взаємодії не тільки емоційно–особистісних, а також надання адекватних способів допомоги дітям і досягненню спільного результату практичної діяльності. При цьому важливим моментом є формування позитивної мотиваційно – потребової основи образотворчої діяльності, інтересу до її результатів.

На цьому етапі навчали дитину працювати з різними інструментами, матеріалами, виготовлення малюнків з використанням різних художніх технік (пальчики – палітра, друк від руки, печатка, тампонування, малювання клеєм, тирсою на самоклеючу плівку).

З огляду на особливості сприйняття та дій дітей молодшого дошкільного віку (відношення до малювання як гри, неповнота зображення предмета, емоційне сприйняття того, що відбувається), основним методом роботи є спільна діяльність вихователя і дитини – співтворчість вихователя з дітьми, що дає можливість сприймати явище, образ в двох планах : незакінчена і остаточне, яке вийшло завдяки їх участі.

У процесі спільного малювання використовували різні методи і прийоми:

- показ предмета,
- показ способів зображення,
- метод «пасивних» рухів,
- словесне пояснення,
- коментування дій,
- ігрові прийоми,
- читання віршів тощо.

Для створення виразного художнього образу використовували

інтегрування аплікації і малювання, комбінування різних способів зображення, матеріалів в одному зображуваному образі. Особливе значення надавали матеріалу, яким діти можуть малювати: паличка з ватою, квіти, насіння, листя рослин, ялинові гілки, тирса тощо.

На даному етапі реалізується завдання з:

- розвитку у дітей уміння шукати і знаходити схожість малюнка з предметом і називати його;
- здатність розуміти, «читати» свій малюнок, знаходити серед робіт свій малюнок.
- демонстрація малюнків на виставках в групі, установі;
- оформлення і розгляд альбомів з дитячими малюнками

Кожного малюка, що приходить в нашу групу, ми включаємо в спільну образотворчу діяльність. Допомогаємо пізнати дитині таємниці чарівництва пластиліну, фарб і олівців. У період адаптації діти малюють «Травку для зайчика», «Листочки на деревах», «Дощик, дощик», «Вогники вночі» і так далі.

Діти з першого заняття проявляють інтерес до цієї діяльності, радіють своїм малюнкам, показують дорослим. Поступово приєднуються до загального процесу діти, які капризують.

Співпрацюючи з сім'єю з питань адаптації малюків до нових умов життя, використовуючи продуктивні види діяльності. Знайомимо батьків з тематикою занять образотворчої діяльності, оформляємо виставки дитячих робіт, виставляємо консультації по формуванню інтересу у дітей раннього віку до доступних засобів зображення в домашніх умовах, про роль художньо-естетичного виховання в розвитку особистості дитини.

Для успішної адаптації дитини до умов дошкільного закладу необхідно сформувати у нього позитивну установку на дитячий сад, позитивне ставлення до нього. Це залежить від вихователів, від їхнього вміння і бажання створити атмосферу тепла, доброти, уваги в групі.

Тому організація адаптаційного періоду починається з підвищення

професійного рівня вихователів, їх психологічного освіти за допомогою різних методів навчання (педради, семінари, тренінги, консультації), розвитку у них таких якостей, як здатність до співпереживання, комунікативні навички, доброзичливість, організаторські та артистичні здібності, емоційна стабільність.

2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи.

Завдання заключного етапу педагогічного експерименту полягало в з'ясуванні ефективності та результативності розроблених і впроваджених педагогічних умов адаптації дітей 4-го року життя до закладу дошкільної освіти засобом образотворчого мистецтва.

Робота з виявлення знань і вмінь вихователів щодо реалізації соціальної адаптації дітей до умов ЗДО засобами образотворчої діяльності здійснювалась за попередньою методикою. Діти експериментальної групи оцінили своє спілкування, як благополучно-радісне (100%). Кількість вибраних однолітків, контакт і взаєморозуміння з якими, вони оцінюють, як позитивне. Дуже багато дітей мотивують свій вибір словами: «Ми подружилися», «Ми разом граємо» тощо. Слід зазначити, що більшість дітей не змогла пригадати через що той або інший дорослий був «нехорошим».

Результати другого дослідження протилежні першому, багато в чому це визначається тим, що діти більше часу проводять один з одним, вони ближче пізнали один одного, часто спілкуються. Така ситуація для них є новою і вся увага дітей зосереджена, саме, на відносинах з однолітками.

Методика Г. Урунтаєвої, Ю. Афонькіної довела, що 28% дітей змогли домовитися про хід виконання завдання. Вони однаково розфарбували рукавичку. Частина дітей (42 %) не змогли виконати завдання через небажання одного з партнерів підкорятися лідеру, який зрозумів завдання і доклав всі зусилля, щоб досягти мети.

Іншим (30%) важко виконати завдання, їм потрібна велика кількість

часу, щоб зрозуміти інструкцію. Діти прагнули одержати потрібний результат, старалися і в результаті у них вийшли рукавиці більше схожі один на одного, ніж в першій частині експерименту.

Діти, що успішно виконали завдання активно виражали свою радість, при цьому усвідомлювали, що вони разом добилися успіху. Інші учасники розуміли, що у них вийшло не зовсім однаково, але чому так відбулося пояснити не змогли. Успішність виконання завдання і на цей раз не залежала від здібностей до образотворчої діяльності, всі малюнки були прості і однотипні.

Проведене нами контрольне дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

- кількість контактів дітей збільшилася, змінилася якість спілкування дітей: благополучне спілкування стало переважаючим;
- активність спілкування збільшилася;
- спостерігається підвищення рівня адаптації дітей.
- спільна образотворча діяльність стала цікавішою для дітей;
- відмічено збільшення відсотків позитивного ставлення дітей один до одного в ході організації спільної діяльності;
- підвищився рівень самооцінки дітей.

Унаочнення результатів математичної обробки даних про рівні адаптації дітей 4-го року життя до закладу дошкільної освіти засобом образотворчого мистецтва у ЕГ до та після експерименту та КГ пропонується у вигляді стовпчастих діаграм (Рис. 2.1 та 2.2).

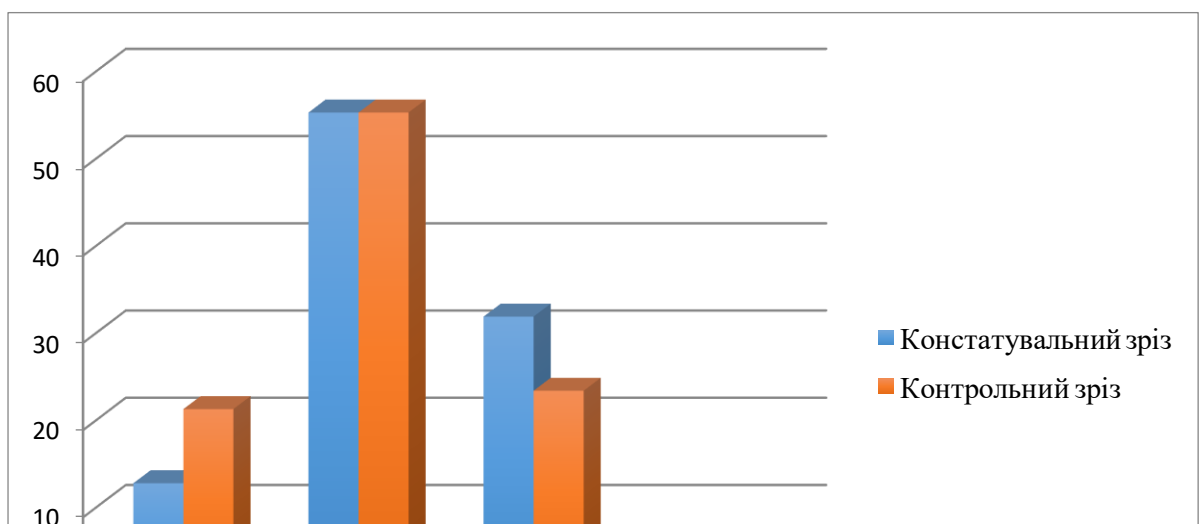


Рис. 2.1. Динаміка рівнів адаптації дітей 4-го року життя до закладу дошкільної освіти у ЕГ (%).

Зазначимо, що на початку експерименту у ЕГ рівні розподілилися наступним чином: високий – 12,8 % (6 дітей), середній – 55,3 % (26 дітей), низький – 31,9 % (15 дітей). По закінченню експерименту отримано наступні показники: високий – 21,3 % (10 дітей); середній – 55,3 % (26 дітей); низький – 23,4 % (11 дітей). У КГ на етапі констатуючого експерименту рівні розподілялися наступним чином: високий – 17,4 % (8 дітей), середній – 52,2 % (24 дитини), низький – 30,4 % (14 дітей), а під час контрольного зрізу: високий – 21,7 % (10 дітей), середній – 54,3 % (25 дітей), низький – 24 % (11 дітей).

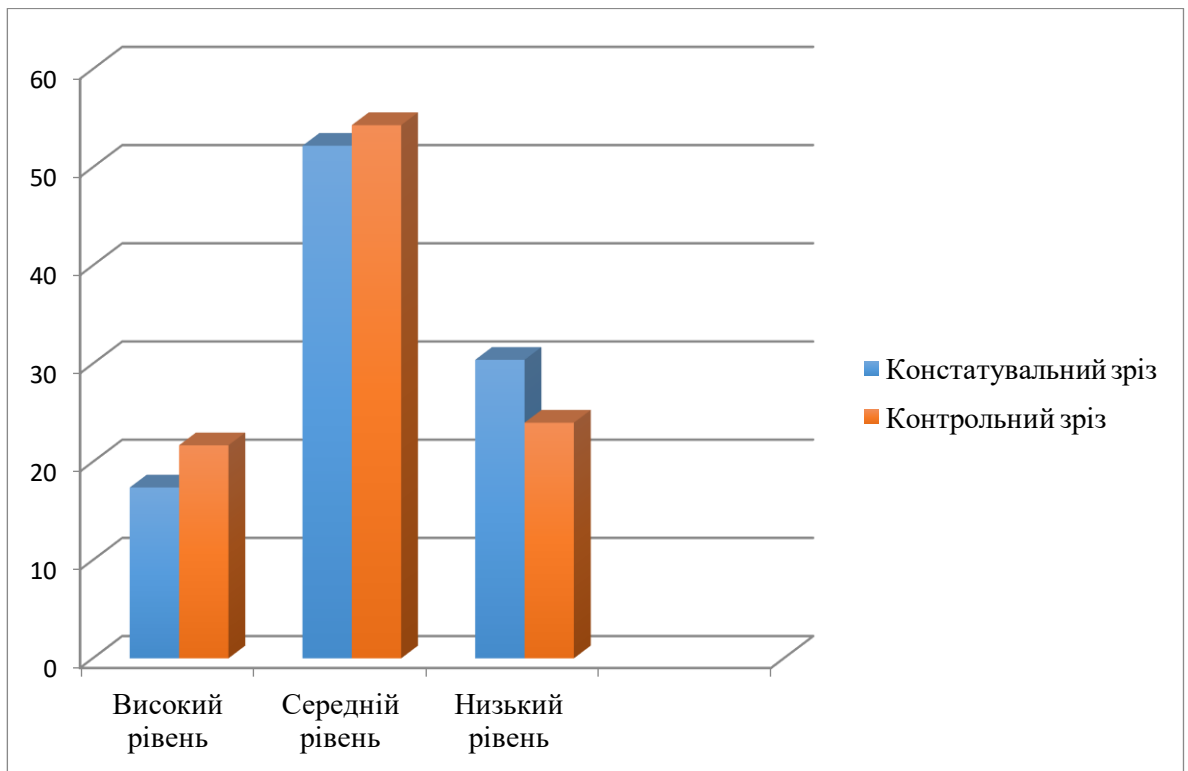


Рис. 2.2. рівнів адаптації дітей 4-го року життя до закладу дошкільної освіти у КГ (%).

Отже, після реалізації методики спостерігається позитивна динаміка у рівнях адаптації у дітей 4-го року життя, що підтверджується зменшенням показників низького рівня адаптації та збільшенням показників середнього і високого рівнів адаптації. На основі результатів проведеної програми супроводу були сформовані рекомендації для педагогів і батьків щодо психолого-педагогічного супроводу адаптації дошкільників до умов ЗДО.

Отже, розроблена нами система роботи щодо вдосконалення педагогічних умов соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти засобом зображувальної діяльності виявилася ефективною, що підтвердило правильність висунутої гіпотези.

Висновки до розділу 2.

З метою практичного вивчення педагогічних умов оптимізації адаптації

дошкільників до ЗДО, розробки та перевірки ефективності системи роботи з їх вдосконалення, нами був проведений педагогічний експеримент, який передбачав реалізацію 3-х етапів: констатувального, формувального, контрольного. Особливості протікання адаптаційного періоду та педагогічних умов його оптимізації вивчались на констатувальному і контрольному етапах за допомогою діагностичних методик, підібраних і розроблених на підготовчому етапі дослідження, зокрема спостереження за поведінкою й образотворчою діяльністю дітей, за організацією процесу адаптації дітей до дошкільного закладу, спостереження за використанням вихователем методичного інструментарію в адаптаційний період, анкетуванням вихователів, аналіз річних та перспективних планів.

Для успішної адаптації дитини до умов закладу дошкільної освіти необхідно сформувати у нього позитивну установку на дитячий садок, позитивне ставлення до нього. Це залежить, перш за все, від вихователів, від їхнього вміння і бажання створити атмосферу тепла, доброти, уваги в групі. Тому організація адаптаційного періоду починається, задовго до появи малюка в садочку, з підвищення професійного рівня вихователів, їх психологічної освіти за допомогою традиційних і нових методів навчання, розвитку у них таких якостей, як вміння співпереживати, комунікативних навичок, доброзичливості, емоційна стабільність.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблеми педагогічних умов адаптації дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти засобом образотворчої діяльності дозволило узагальнити найважливіші його результати та сформулювати такі висновки.

Дошкільна педагогіка визначає молодший дошкільний вік як сензитивний період в етапі початкової ланки соціалізації особистості на рівні закладу дошкільної освіти, тому потреба у психолого–педагогічній допомозі є характерною для дітей, які почали відвідувати дитячий садок, оскільки вони об'єктивно стикаються з новими соціальним умовами, вимогами, зазнають суттєвих адаптаційних труднощів.

Процес адаптації є комплексним утворенням соціального буття особистості, універсальною властивістю людини, що забезпечує засвоєння нею соціальних стандартів поведінки, ціннісних орієнтацій, гармонізацію взаємозв'язків із соціальним оточенням. Виявлено, що забезпечення унормованого процесу соціальної адаптації дошкільників пов'язано з осучасненням змісту, пошуком інтерактивних засобів підвищення адаптаційно–розвивальної ефективності освітнього процесу ЗДО, його оптимізації інноваційними засобами.

Соціально–педагогічними особливостями адаптації молодших дошкільників визначено: знання про сутність перебування в дошкільному закладі, розуміння нового періоду свого життя, усвідомлення нової ролі «Я–дошкільник»; потреба у взаємодії, спілкуванні; розуміння емоцій як своїх, так інших людей; вміння орієнтуватися й адекватно поводитися в новій соціальній ситуації, відповідно реагувати на емоційні прояви оточення, дотримуватися прийнятних форм спілкування, включатися в різні види діяльності.

У дослідженні конкретизовано сутність адаптації дошкільників як процесу активного пристосування до мінливих умов життєдіяльності за допомогою різноманітних засобів з пріоритетною позицією задоволення

потреби в зображувальній діяльності як інтегрального показника здатності дитини виконувати соціальні функції та ролі у групі. З'ясовано, що соціальна адаптація дитини до закладу дошкільної освіти складається з трьох компонентів: емоційного, мотиваційного, соціального.

Емоційний компонент демонструє ставлення дитини до різних подій та фактів життя й проявляється насамперед в емоціях та почуттях. Емоції є способом саморегуляції поведінки, діяльності особистості. У період зміни соціальної позиції в зв'язку з початком відвідування освітнього закладу, у дитини формується система вимог та норм соціальної поведінки, розвиваються соціальні емоції; вчинки дітей набувають певного сенсу, встановлюється емоційна єдність з оточенням. Ці зміни в емоційній сфері особистості визначають ставлення дошкільника до соціального середовища, явищ, подій, фактів життя.

Мотиваційний компонент відображає соціально-ціннісні мотиви поведінки, забезпечує важливий аспект готовності дитини до унормованого існування.

Соціальні мотиви утворюються лише в знайомих дітям ситуаціях завдяки активному засвоєнню цінностей, норм, правил поведінки та спілкування. Соціальний компонент репрезентує здатність до життєдіяльності в соціумі. Усвідомлення нової ролі «Я – дошкільник», нових обов'язків, вимог, наявність досвіду спілкування, що характеризується вмінням знаходити ефективні форми взаємодії з дітьми та дорослими, адекватність поведінки усталеним соціальним нормам, вміння зберігати власну індивідуальність та прагнення більш-менш самостійно реалізувати себе в будь-яких умовах соціального буття.

Нами з'ясовано, що адаптація дитини молодшого віку до закладу дошкільної освіти залежить від рівня готовності до відвідування – досягнень певної стадії її розвитку – фізичного, психічного й соціального та відповідної підготовки у родині й освітньому закладі. На їх основі можна прогнозувати успішність адаптації до закладу суспільного виховання, планувати заходи

щодо оптимізації адаптаційного періоду та створення умов для його успішного протікання.

У процесі соціальної адаптації дитини до освітнього закладу виділяємо три компоненти (емоційний, мотиваційний соціальний), зміст яких відрізняється відповідно до віку дитини, умов закладу, до якого адаптується дитина, особливостей протікання адаптаційного процесу. На основі розроблених критеріїв, показників, нами визначені форми адаптації дитини до ЗДО за її складовими компонентами: легка, середня і важка форми адаптації.

Розроблена й реалізована програма констатувального етапу педагогічного експерименту, яка передбачала діагностику форм адаптації дитини до ЗДО, діяльності педагогічного персоналу та активності батьків у поліпшенні адаптації й допомозі дитині в період звикання до освітнього закладу.

За результатами констатувального етапу експерименту встановлено переважання середньої та легкої форм адаптації. Виявлені найбільш поширені особистісні й поведінкові проблеми дітей раннього віку в адаптаційний період, а саме: капризність, істерики, страхи, що об'єктивно породжують відповідні потреби батьків і вихователів у професійних знаннях й уміннях взаємодії з дітьми дошкільного віку, які почали відвідувати ЗДО.

На основі вивчення психолого–педагогічної літератури, нами окреслені та проаналізовані педагогічні умови оптимізації соціальної адаптації дітей дошкільного віку до умов ЗДО, а саме:

- збереження тісних емоційних контактів малюків з дорослими, постійну і доброзичливу, конструктивну взаємодію педагогів і батьків у процесі образотворчої діяльності;
- позитивне ставлення вихователів та дітей до успіхів і невдач дошкільника у образотворчій діяльності.

Ефективність запропонованої системи роботи оцінювалась за допомогою діагностичних методів, відібраних і розроблених на підготовчому

етапі експерименту. Експериментальна робота підтвердила ефективність запропонованої системи роботи з адаптації дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти засобами зображувальної діяльності та довела правильність висунутої гіпотези.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абраменкова В. Социальная психология детства в контексте развития отношений ребёнка в мире. *Вопросы психологии*. 2002. №1. С. 3–16.
2. Александровский Ю.А. Состояния психической дезадаптации и их компенсация. М. : Медицина, 2006. 272 с.
3. Алексеева М.І. Взаємодія батьків і дітей в сім'ї як виховний чинник. Розвиток ідей Г.С. Костюка в сучасних психологічних дослідженнях. К., 2000. Ч.1. С. 24 – 30.
4. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функции оценки учения школьников. М.: Педагогика, 1984. 207с.
5. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды : в 2–х т. М. : Педагогика, 1980. Т. 1. 232 с.
6. Андреевкова Н.В. Проблемы социализации личности. *Социальные исследования*. Вып. 3. М. : Юнити, 2014. 155 с.
7. Андриенко Е.В. Социальная психология. М. : Академия, 2002. 264 с.
8. Антонова Т.В. Социальная компетентность ребенка: показатели развития и методы выявления. *Детский сад от А до Я*. 2004. № 5. С. 54 – 69.
9. Ануфрієва Н.М. Соціальна психологія. К. : Каравела, 2009. 261 с.
10. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Житомир : ПП «Рута» ; Вид–во «Волинь», 2008. 232 с.
11. Баляускайте Р.Ф. Рисуночные пробы как средство диагностики развития личности ребенка. *Психологическая диагностика : Ежеквартальный научно-методический и практический журнал*. 2004. № 4. С. 58 – 72.
12. Берн Р. Развитие Я–концепции и воспитание. М. : Прогресс, 1986. 420 с.
13. Бернс Р.С. Кинетический рисунок семьи: введение в понимание детей через кинетические рисунки семьи. М. : Смысл, 2006. 146 с.
14. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2–х кн. *Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково–практичні засади*. К. : Либідь, 2003. 344 с.

15. Білан Т.М. Соціальна адаптація як компонент соціалізації дитини. *Теоретико–методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2009. Вип. 13. Кн. 1. С. 38 – 43.
16. Блинова О.Є. Соціально–психологічна адаптація дітей із родин вимушених переселенців. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєвєродонецьк : Вид–во СНУ ім. В. Даля, 2019. № 2(49). С. 19 – 31.
17. Боделан О.Р. Психологічне забезпечення адаптації дітей шестирічного віку до навчальної діяльності: Дис. ...канд. психол.наук. 19.00.07 / Південноукраїнський державний педагогічний ун–т ім. К.Д. Ушинського. О., 2002. 202с.
18. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. СПб. : Питер, 2008. 398 с.
19. Бохонкова Ю.О. Можливості корекції особистісних чинників соціальнопсихологічної адаптації. *Соціальна психологія*. К. : 2005. № 2 (10). С. 45 – 54.
20. Бочелюк В.Й. Педагогічна психологія. К. : ЦНЛ, 2006. 248 с.
21. Ватутина Н.Д. Ребенок поступает в детский сад: Пособие для воспитателей детского сада / Под ред. Л.И. Каплан. М.: Просвещение, 1983. 83 с.
22. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь, 2002. 1440с.
23. Вовчик–Блакитна О.О. Індивідуальні особливості емоційного розвитку дитини: стратегії педагогічного супроводу. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 4. С. 1 – 3.
24. Выготский Л.С. Вопросы детской (возрастной) психологии. Собр. соч. Т. 4. М. : Педагогика, 1984. С. 244 – 376.
25. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 374 с.
26. Гуржий О.В. Дослідження адаптаційних розладів дітей з

порушеннями в емоційній сфері. *Актуальні проблеми психол.* : зб. наук.праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка. К. : Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2011. Т. 7, Вип. 25. С. 61 – 70.

27. Гуржий О.В. Дослідження адаптаційних розладів у дітей з порушеннями в поведінковій сфері. *Теоретичні і прикладні проблеми психол.* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. № 1 (25). С. 47–53.

28. Гуржий О.В. Соціально–психологічні чинники адаптаційних розладів у дітей дошкільного віку та їх корекція: дис... канд. психол. наук. Луганськ, 2013. 225 с.

29. Гурковська Т. Перший крок у дитсадок: Проблема подолання психологічної кризи у дітей. К: Граніт. 2008. 88с.

30. Гурковська Т. Проблеми раннього віку. *Дошкільне виховання*. 2001. №12. С. 15–16.

31. Допоможемо дитині разом : метод. посіб. / Л.Я. Кухаренко, Т.Ю. Островська, І.В. Пищита, М.Ю. Порошно, Л.М. Яцик. Кременчук, 2010. 116 с.

32. Жихарева Л.В. Психологічні особливості прихильності до матері у дітей дошкільного віку: дис... канд. психол. наук : 19.00.07. К., 2016. 196 с.

33. Журавльова Л.П. Психологія емпатії : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І Франка, 2007. 327 с.

34. Завацька Н.Є. Особливості соціальної підтримки в осіб з різним ступенем соціальної адаптації. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. 2010. Т. 8. Вип. 7. С. 90 – 105.

35. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. / Под. ред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко. М.: Педагогика, 1986. Т. 1. *Психическое развитие ребенка*. 296с.

36. Захаров А.И. Происхождение детских неврозов и психотерапия. М. :

Ексмо–Пресс, 2000. 448 с.

37. Захарова Н.М. Ігрові техніки на допомогу в адаптації. *Палітра педагога*. 2004. № 4. С.11–13.

38. Захарова Н.М. Соціальна адаптація старших дошкільників: особливості, показники, рівні. *Збірник наукових праць*. Київ–Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. С. 23–29.

39. Захарова Н.М. Соціально–педагогічний супровід первинної соціалізації дитини. *Гуманізація навчально–виховного процесу : зб. наук. праць / За заг. ред. проф. В.І. Сипченка. Спецвип. 4. Слов'янськ : СДПУ, 2010. Ч. 1. С. 157 – 165.*

40. Зеньковский В.В. Психология детства. Екатеринбург : Просвещение, 1995. 189 с.

41. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому закладі. *Психолог*. 2009. № 10. С. 14 – 18.

42. Кирюхина Н. В. Организация и содержание работы по адаптации детей в ДОУ: практ. пособие. М.: Айриспресс, 2006. 112с.

43. Клименко В.В. Розроблення норм психічного розвитку дитини. *Актуальні проблеми сучасної української психології*. Вип. 22. К. : Нора–прінт, 2002. С. 106 – 118.

44. Козлова С.А. Теория и методика ознакомления дошкольников с социальной действительностью. М. : Академия, 1998. 160 с.

45. Колесник А.Г. Воспитание у детей эмоционально положительного отношения к дошкольному учреждению.: Дисс. ... канд. пед. наук.: 13.00.01 / Одеський пед. ін–т ім. К.Д. Ушинського. Одесса, 1994. 149с.

46. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Науково–методичний посібник / Наук. ред. О.Л. Кононко. К.: Ред.журналу „Дошкільне виховання», 2003. 243с.

47. Кон И.С. Ребёнок и общество (Историко–этнографическая перспектива). М. : Академия, 2003. 336 с.

48. Кононко О.Л. Простір «Я»: реальність та життєва проблема.

Дошкільне виховання. 2001. №4. С.3–7. 99

49. Кононко О.Л. Соціально–емоційний розвиток особистості. К.: Освіта, 1998. 256с.

50. Кравченко К.В. Соціально–психологічні особливості ставлення батьків до дитини як чинник успішності їх взаємодії у дошкільному віці: дис... канд.психол. наук : 19.00.05. Сєвєродонецьк, 2015. 268 с.

51. Краткий психологический словарь / Карпенко Л. А., Петровский А.В., Ярошевский М. Г. Ростов–на–Дону. : Феникс, 1999. 287 с.

52. Кряжева Н.Л. Развитие эмоционального мира детей. Ярославль : Академия развития, 2013. 208 с.

53. Куркіна І. Хочу йду, а не хочу... також іду. Адаптація до дитячого садка, або Мистецтво зустрічі бажаних чи небажаних гостей. *Дошкільня*. 2007. №3. С. 10–13.

54. Ладивір С.О. Психологічні умови реалізації потенційних можливостей дитини. *Актуальні проблеми психології*. 2010. Т. 4. Вип. 6. С. 84 – 97.

55. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М. : Просвещение, 1975. 439 с.

56. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения.: В 2–х т. / Под. ред. В. В. Давыдова, А.А. Леонтьева. М.: Педагогика, 1983. Т. 1. 389с.

57. Лисина М.И. Формирование личности ребенка в общении. СПб. : Питер, 2009. 318 с.

58. Лютова Е.К. Шпаргалка для родителей: Психокоррекционная работа с гиперактивными, агрессивными, тревожными и аутичными детьми. СПб. : Речь, 2007. 136 с.

59. Маковецька Н. Увага адаптація. *Дошкільне виховання*. 2001. №12. С. 13–14.

60. Максименко С.Д. Психологія особистості. К. : Вид–во ТОВ «КММ», 2007. 296 с.

61. Марцинковская Т.Д. Диагностика психического развития детей. М. :

Линкас–Пресс, 1997. 176 с.

62. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб. : Питер, 2011. 352 с.

63. Матвійчик В.Є. Іскорки доброти: програма корекційно-розвиваючої роботи по розвитку емоційно–особистісної сфери та попередженню афективних проявів поведінки дошкільника. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 2–3. С.41–55.

64. Маценко Ж. Незабаром у дитячий садок : особливості психологопедагогічного підходу до дітей, що вступають до дошкільного закладу. *Психолог*. 2003. №17. С. 2–10.

65. Мушинський В. Особливості адаптації дітей до умов дитячого закладу. *Психолог*. 2004. №25–26. С. 3–12.

66. Налчаджян А.А. Психологическая адаптация : механизмы и стратегии. М. : Эксмо, 2010. 368 с.

67. Нечай С.П. Адаптація дітей–сиріт молодшого дошкільного віку до умов дитячого будинку засобами музично–театралізованої діяльності: Автореф. дис... канд. пед.наук: 13.00.08. / Інститут проблем виховання АПН України. К., 2001. 21с. 91

68. Осика О.В. Арт–терапевтичні методи як чинник морального розвитку особистості дитини. *Проблеми сучасної психології*. 2011. Вип. 13. С. 218 – 228.

69. Особенности психического развития детей 6–7 летнего возраста / Под ред. Д.Б.Эльконина, А.П. Венгера. М.: Педагогика, 1988. 136с.

70. Павелків Р.В. Дитяча психологія . К. : Академвидав, 2008. 432 с.

71. Петрунько О.В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі : монографія. Полтава : ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2010. 480 с.

72. Пихтіна Н. П. Організаційно–педагогічні умови адаптації дошкільників до ДНЗ : навч. посіб. Ніжин : Вид–во НДПІ імені Миколи Гоголя, 2012. 338 с.

73. Поніманська Т.І. Людина і я. Світ дорослих як чинник соціалізації

особистості дитини. *Дошкільне виховання*. 1999. № 8. С.14–15.

74. Психологический словарь / Авт.–сост. В.Н. Копорулина, М.Н. Смирнова, Н.О. Гордеева, Л. М. Балабанова / Под общ. ред. Ю.Л. Неймера. Р. н/Д. : Феникс, 2003. 640 с.

75. Райх В. Посмотри на себя, маленький человек! СПб. : Мир Гештальта, 1997. 112 с.

76. Реан А.А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика. СПб : Прайм–ЕВРОЗНАК, 2006. 479 с.

77. Репина Т.А. Социально–психологическая характеристика группы детского сада. М. : Педагогика, 1998. 137 с.

78. Романюк Л. Хочу бути успішним : корекційно–розвивальні вправи для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. К. : Шк. світ, 2009. 128 с.

79. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 1999. 720 с.

80. Современный ребенок: энциклопедия взаимопонимания / Под ред. А.Я. Варги. М. : ОГИ ; Прагматика культуры, 2006. 639 с.

81. Стреж Л. Сходинки адаптації дітей раннього віку. *Психолог. Шкільний світ*. 2009. №8. С.23–26.

82. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения : в 3–х т. / Под ред. Н.П. Кузина. Т. 1 М. : Педагогика, 1979. 564 с.

83. Теплюк С. Посмішка малюка в період адаптації. *Дошкільне виховання*. 2006. № 3. С. 29–35.

84. Ткач Т.В. Освітній простір особистості: психологічний аспект : монографія. К. : Ін–т психології ім. Г.С. Костюка АПН України; Запоріжжя : Класичний приватний ун–т, 2008. 272 с.

85. Тонкова–Ямпольская Р.В., Черток Т.Я. Воспитателю о ребенке дошкольного возраста: (От рождения до 7 лет). М.: Просвещение, 1987. 197 с.

86. Трубавіна І.М. Соціально–педагогічна робота з сім'єю в Україні : теорія і методика : монографія. Х. : Нове слово, 2007. 395 с.

87. Урунтаева Г.А. Практикум по детской психологии. М. : Владос,

1995. 291 с.

88. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения. М.: Педагогика, 1988. 528с.

89. Юртайкин В., Жиянова П. Адаптация детей с отклонениями в развитии к дошкольным образовательным учреждениям. *Дошкольное воспитание*. 2001. №2. С.37–44 .

ДОДАТКИ

Додаток 1

ЛИСТ АДАПТАЦІЇ

Прізвище, ім'я дитини _____

Дата народження _____

Вік при вступі	Дата вступу								
	1	2	3	4	8	16	24	32	50
Дні спостережень									
Адаптаційні дані:									
Настрій									
Апетит									
Сніданок									
Обід									
Полуденок									
Сон									
Активність									
Відносини з дітьми									
Відносини з дорослими									

Умовні позначки: позитивно + ; посередньо + -; негативно - ; хворів - б;
 дома - д.

Анкета для батьків .

1. Чи легко розсмішити Вашу дитину?
 2. Чи часто вона капризує? Не частіше, ніж 1–2 рази на тиждень?
 3. Чи спокійно лягає спати?
 4. Чи все їсть, чи не капризує під час годування?
 5. Чи є у Вашої дитини друзі, які добре ставляться до неї, охоче граються?
 6. Чи часто Ваша дитина виходить із себе?
 7. Чи завжди треба приглядати за нею?
 8. Чи не страждає Ваша дитина на енурез?
 9. Чи немає у Вашої дитини шкідливих звичок?
 10. Чи можна дитину залишити саму на недовгий час, знаючи, що, вона не розплачеться так, наче її покинули назавжди?
 11. Чи добре малюк поводить себе з однолітками, чи не потребує від Вас підтримки?
 12. Чи немає у Вашого малюка якихось незначних страхів?
- Відповіді позитивного характеру на 7–12 запитань дають змогу прогнозувати успішну адаптацію дитини до умов дошкільного закладу.

Рекомендації для вихователів.

СТВОРЕННЯ УМОВ ЩОДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.

Педагогу необхідно зробити процес життя і діяльності дітей творчим, ставити дітей у ситуації пізнавальної, художньої, моральної творчості.

Спеціальна робота на занятті, в іграх тощо націлена на розвиток творчості й повинна органічно увійти в життя дитини.

Організація цікавого змістовного життя дитини в дошкільному закладі та сім'ї, збагачення його яскравими враженнями, забезпечення емоційно–інтелектуального досвіду.

Урахування індивідуальних особливостей дитини при цілеспрямованому формуванні творчих здібностей. Важливо врахувати і темперамент, і характер, і здібності психічних процесів, і навіть настрої у день, коли має бути творча робота.

Атмосфера творчості повинна бути необхідною умовою організованої дорослими творчої діяльності. Тут маєтись на увазі атмосфера довірливого спілкування, співпраці, співчуття, віри в сили дитини, підтримка при невдачах, радість від досягнення.

Комплексне і системне використання методів і прийомів. Для цього знання, вміння повинні бути гнучкими, варіативними, навички – узагальненими, тобто використаними в різних умовах.

Мотивація завдань, і не просто мотивація, а пропозиція дійсних мотивів, і підведення дітей до прийняття завдання, поставленого дорослими, – важлива умова творчої активності дитини.

Матеріальне забезпечення образотворчої діяльності дошкільників. Різноманітність основних і додаткових матеріалів, вільний доступ до них стимулює творчу активність дітей.

Додаток 4.

Рекомендовані види діяльності на заняттях з образотворчої діяльності.

Види діяльності				
Малювання на папері руками і пензликами	Малювання фарбами на камені	Робота з піском	Аплікація	Ліплення з тіста
Прийоми художньої діяльності				
– знайомство з матеріалами (фарби, ручки і папір); – малювання пальчиковими фарбами ; – малювання гуашшю, пензликами (спочатку однією фарбою) (правила малювання: мити пензлик, малювати на аркуші паперу і тощо).	– спільний пошук природного матеріалу; – знайомство з матеріалом; – малювання гуашшю, пензликами.	–малювання на піску; – створення з піску фігурок за допомогою формочок; – створення з піску гірок, ямок.	– знайомство з матеріалом (папір кольоровий, клей, ножиці); – приклеювання готових деталей; – розрізування паперу.	– знайомство з матеріалом (тісто); – найпростіші прийоми роботи з тестом (розминка, катання ковбасок, кульок, відщипування).

Додаток 5.

**Тематика занять з малювання, ліплення, конструювання та
аплікації в другій молодшій групі дитячого садка.**

Місяць	Види діяльності/ Тематика занять			
	Малювання	Ліплення	Аплікація	Конструювання
Вересень	<p>Тема 1: «Що ми любимо і вміємо малювати» – вивчення інтересів і можливостей дітей.</p> <p>Тема 2: «Що за палички такі» – викликати інтерес до процесу малювання, закріпити навички малювання кольоровими олівцями вертикальних ліній.</p>	<p>Тема 1: «Що ми вміємо і любимо ліпити» – вивчення інтересів і можливостей дітей.</p> <p>Тема 2: «Грайлива грудочка» – викликати інтерес до процесу ліплення, до пластиліну, розгортати круглі грудочки, розвивати уяву.</p>	<p>Тема 1: «Чудо–папір» – знайомство з властивостям и паперу (кольорова, ріжеться, мнеться).</p> <p>Тема 2: «Мій веселий, дзвінкий м’яч» – приклеювання круглих форм на горизонтальну лінію.</p> <p>Розвивати акуратність в роботі з клеєм.</p>	<p>Тема 1: «Ось цеглинки які» – знайомство з будівельним матеріалом.</p> <p>Тема 2: «Доріжка для машини» – викладання з цегли довгої дороги для обігравання машинкою.</p>

Жовтень	<p>Тема 1: «Мама–пензлик розповіла» – знайомство з фарбами, малювання точок на аркуші паперу (примакування)</p> <p>Тема 2: «пригостити іграшку соком» – вчити зафарбовувати весь лист, накладаючи мазки.</p>	<p>Тема 1: «Пригостити пташок зернятками» – вчити відщипувати маленькі шматочки і скачувати кульки.</p> <p>Тема 2: «Виклади доріжку з камінчиків» – вчити відщипувати шматочки.</p>	<p>Тема 1: «Гусінь» – з'єднання круглих форм по намальованій лінії.</p> <p>Тема 2: «Невалляка» – навчити приклеювати округлі форми різної величини за зразком.</p>	<p>Тема 1: «Меблі для матрешки» – вчити з двох цеглин будувати меблі шляхом прикладання граней.</p> <p>Тема 2: «Вежа» – вчити накладати кубик на кубик.</p>
Листопад	<p>Тема 1: «Падають, падають листя» – наносити мазки пензлем на певні ділянки.</p>	<p>Тема 1: «Пригостити їжачка яблуками» – брати участь в створенні сюжету, скачувати круглі форми.</p>	<p>Тема 1: «Веселий клоун» – вчити наклеювати кулі на лінії.</p> <p>Тема 2: «Листя на деревах» – вчити наклеювати.</p>	<p>Тема 1: «Зоопарк – вибудовування клітини для тварин за розміром.</p> <p>Тема 2: «Кораблик» – споруда корабля з великого будівельного матеріалу.</p>

Грудень	<p>Тема 1: «Рейки для трамвайчика» – проводити горизонтальні лінії не відриваючи руки.</p> <p>Тема 2: «Вогники па ялинці» – вчити робити кулі різної фарбою на силуеті ялинки.</p>	<p>Тема 1: «Пірамідка для Петрушки» – скачувати кульки різного розміру і з'єднувати їх.</p> <p>Тема 2: «Частування на Новий рік» запропонувати зліпити солодощі за уявою.</p>	<p>Тема 1: «Ялинка» – вчити наклеювати трикутні форми за зразком.</p> <p>Тема 2: «Гірлянда для ялинки» – з різних геометричних форм, за зразком.</p>	<p>Тема 1: «Теремок» – спільно з побудувати теремок для бездомних звірів.</p> <p>Тема 2: «Будиночок для зайченя» – будівництво за зразком.</p>
Січень	<p>Тема 1: «Новорічні іграшки в коробці» – вчити малювати коло в клітинах за зразком.</p> <p>Тема 2: «Тихо падає сніжок» – робити мазки білої гуашшю.</p>	<p>Тема 1: «Веселий сніговик» – ліплення округлих форм і з'єднання їх.</p> <p>Тема 2: «Бублики до чаю» – вчити ліпити стовпчики і з'єднувати їх.</p>	<p>Тема 1: «Намиста для ялинки» – наклеювання круглих форм різного розміру.</p> <p>Тема 2: «Рукавички» – оздоблення формами готової форми рукавички.</p>	<p>Тема: «За задумом» – розвивати уяву і фантазію дітей.</p>

Лютий	<p>Тема 1: «Килимки для іграшок» – прикраса прямокутної форми декоративними візерунками.</p> <p>Тема 2: «Міцний паркан для ведмежати» – вчити малювати вертикальні лінії.</p>	<p>Тема 1: «Перетворення пластилінового стовпчика» – розвивати уяву шляхом згортання стовпчика.</p> <p>Тема: «Паркан для курчат» – вчити самостійно будувати паркан.</p>	<p>Тема 1: «Прикрась листівку» – вчити дітей прикрашати листівку візерунком за зразком.</p> <p>Тема 2: «Зайчикова хатинка» – будувати будинок з готових форм.</p>	<p>Тема 1: «Гаражі для машин» – споруда будівлі за розміром машини.</p> <p>Тема 2: «Міст» – використання пластини, стовпчиків, кубиків.</p>
Березень	<p>Тема 1: «Повітряні кулі» – малювання прямих ліній (ниточки), зафарбовування кульки.</p> <p>Тема 2: «Подорож на поїзді» – малювати те, що побачив.</p>	<p>Тема 1: «Равлик» – з стовпчика згорнути равлика.</p> <p>Тема 2: «Неваляшка» – вчити з'єднувати кульки різної величини.</p>	<p>Тема 1: «Будиночок для шпака» – з готових форм зібрати шпаківню.</p> <p>Тема 2: «Листівка для мами» – наклейка квітки за зразком.</p>	<p>Тема 1: «Будинок з ганком для ляльки» – споруда будиночка за вказівкою.</p> <p>Тема 2: «Вантажна машина» – використання запропонованих матеріалів за схемою.</p>

Квітень	<p>Тема 1: «Фартух для ляльки» – малювання за зразком, геометричними формами.</p> <p>Тема 2: «Квіточка на галявинці» – малювання фарбами з натури.</p>	<p>Тема 1: «Намиста для мами» – з'єднання і ліплення круглих форм.</p> <p>Тема 2: «Чудо–юдо чудеса» – ліплення за уявою.</p>	<p>Тема 1: «Вербочка» – наклейка обривками паперу.</p> <p>Тема 2: «Серветка для столу» – з геометричних форм за зразком.</p>	<p>Тема 1: «Багатоповерховий будинок» – робота за схемою.</p> <p>Тема 2: «Ми будівельники» – робота за уявою.</p>
Травень	<p>Тема 1: «Сонечко променисте» – малювання округлих і прямих ліній.</p> <p>Тема 2: «За задумом».</p>	<p>Тема 1: «Жук» – ліплення з шматка пластиліну.</p> <p>Тема 2: «За задумом».</p>	<p>Тема 1: «Робота з ножицями» – нарізка смужок.</p> <p>Тема 2: «За задумом».</p>	<p>Тема 1: «Городок для іграшок» – за уявою.</p> <p>Тема 2: «За задумом».</p>

Рекомендації для батьків для створення умов успішної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО.

- Готуйте дитину до спілкування з іншими дітьми й дорослими: відвідуйте з малюком дитячі парки та майданчики, привчайте до гри в пісочницях.
- Ходіть із малюком на свята, на дні народження друзів, спостерігайте, як він поводить себе: соромиться, усамітнюється, конфліктує, б'ється чи легко знаходить спільну мову, контактує з однолітками, тягнеться до спілкування, розкутий.
- Дізнайтеся, який розпорядок дня у групі, і наблизьте режим дитини вдома до розпорядку дня в групі.
- Розкажіть дитинці, що позитивного є в дитячому садку (нові товариші, багато іграшок тощо). Важливо, щоб малюк не боявся, — тоді йому легше звикати. У жодному випадку не погрожуйте дитячим садком як покаранням за дитячі огріхи, а також за його неслухняність.
- Дізнайтеся, можливо, в цей садок ходять діти ваших сусідів або знайомих. Адаптація пройде легше, якщо в групі дитини є знайомі ровесники, з якими вона раніше гралася вдома або надворі.
- Відвідайте дитячий садок у той час, коли діти на прогулянці, ознайомте свого малюка з вихователькою та дітьми.
- Готуйте вашу дитину до тимчасової розлуки з вами, дайте їй зрозуміти, що це неминуче тільки тому, що вона вже велика. Налаштуйте її на позитив.
- Кажіть малюку, що це дуже добре, що він доріс до дитсадка і став таким великим.
- Не віддавайте дитину в ЗДО у розпал кризи трьох років.
- Не обговорюйте при дитині проблем, пов'язаних із дитячим садком.

